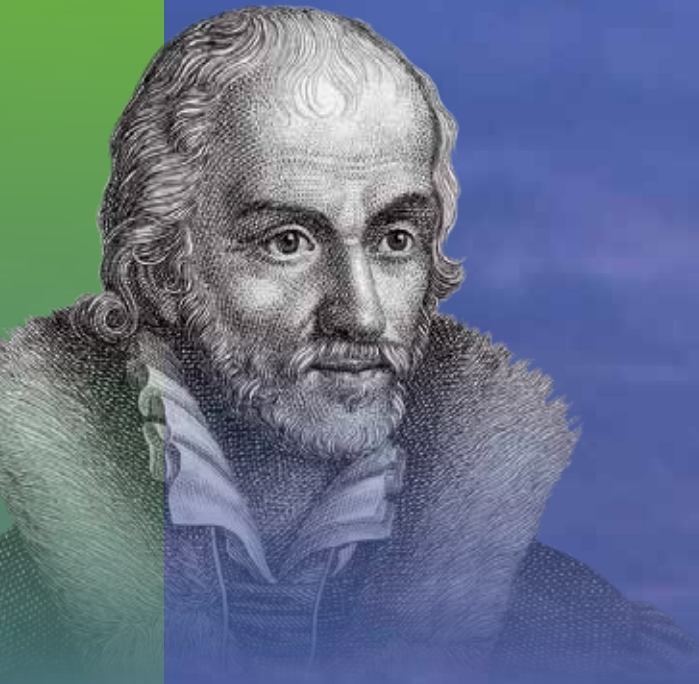

NaderBekeken

A large suspension bridge, likely the Bix Creek Creek Bridge in the Netherlands, is shown at night. The bridge is illuminated with warm yellow lights along its cables and deck, and its reflection is visible in the calm water below. The sky is a deep blue, and the overall scene is serene and majestic.

Melanchthon, bruggenbouwer in Europa

In dit nummer o.a.:

Tweede editie Werkorde

450 jaar NGB

Heeft Matteüs zich vergist?

Blijf u inspannen voor uw redding!

A. van Houdt

Schriftlicht

Blijf u inspannen voor uw redding, en doe dat in diep ontzag voor God, want het is God die zowel het willen als het handelen bij u teweegbrengt, omdat het hem behaagt.

(Filippenzen 2:12b-13)

Super irritant, die leer van de verkiezing! Mijn catechisant wond zich er echt over op.

'Ben je verworpen, dan sta je machteloos. Al doe je nog zo je best, je gaat toch verloren. Maar ben je uitverkoren, dan zit je op rozen. Wat doet het ertoe hoe ik leef? Alleen als God zijn oog op jou laat vallen, word je behouden. Stuitende willekeur, of niet soms? Ik kap ermee mijn best te doen te scoren op het punt van m'n geloof! Het legt geen gewicht in de schaal.'

Twee bijbelse noties. Prachtig verwoord in één tekst. Je bent aangewezen op Gods genadige verkiezing. Compleet. En tegelijk vraagt de HERE dat jij je inzet op het punt van je geloof. Compleet. Raar! Hangt je behoud dan toch af van je eigen inspanningen? De leer van de uitverkiezing zegt toch: je kunt zelf geen bijdrage leveren aan je behoud. Geloof, zaligheid, het moet je door God gegeven worden. En de HERE geeft het alleen aan wie Hij daarvoor heeft uitgekozen. Die beslissing viel al, toen God alle mensen nog scheppen moest, zegt Paulus in Efeziërs 1:4. Voor Hij de basis legde voor

deze wereld, heeft de HERE dat besluit al genomen. De één ontvangt de zegen van de verlossing door Christus en de ander niet.

Nu zegt Paulus dat je je moet inspannen voor je redding. En doe dat in diep ontzag voor God. Dat is schrikken! Loopt het misschien toch nog fout met je af?

Noodzakelijke oproep

Paulus beleefde een benarde situatie. Hij zat achter de tralies, in Caesarea of Rome. Gelukkig was de gemeente van Filippi hem niet vergeten. Ze hadden

Epafroditus op pad gestuurd. Die had wat bij zich voor het levensonderhoud van Paulus. Ze kenden elkaar nu al meer dan tien jaar, de apostel en deze gemeente.

Filippi heeft altijd gehoorzaam geluisterd naar de instructies van Paulus. Ze beseften dat hij die hun in de naam van de HERE voorhield. Als je naar deze dienstknecht van God luistert, luister je naar God zelf. Ga daar vooral mee door, zo stimuleert Paulus de gemeente. Wel legt de apostel de vinger bij een zere plek. Blijf je gedragen zoals dat bij het evangelie van Christus past (Fil. 1:27). Blijkbaar was die oproep nodig. De gemeente van Filippi beleefde turbulente tijden. Er was veel tegenstand tegen het evangelie. Niet alleen van buitenaf. Intern waren er ook problemen. Ook daarop sprak Paulus hen aan. Wees eensgezind, zegt hij, één in liefde, één in streven, één van geest.

Neem een voorbeeld aan Christus, zegt Paulus. Hij hield niet koste wat het kost vast aan de heerlijkheid die Hij als Zoon

van God in de wereld had. In plaats van de glorie koos Hij voor vernedering, het kruis. Hij koos de meest verachtelijke dood.

Wat een houding! Jezelf zo diep vernederen, voor zondige mensen, aan wie Hij niets verplicht was.

Christus' mentaliteit

Laat die mentaliteit van de Meester zich ook meester maken van de volgelingen. Zij zijn de gemeente die Christus Zich dankzij deze mentaliteit heeft verworven. Sta eens even stil bij wat Christus voor ons allemaal deed! Daar word je stil van!

Blijf in het spoor van Christus, zegt Paulus. Nu ik in de gevangenis zit, komt het erop aan dat jullie blijven gehoorzamen. Kwam jullie gehoorzaamheid voort uit mijn aanwezigheid? Of kwam het echt op uit jezelf, uit je hart? Heb je die uitstraling?!

Want de Vader heeft Christus verhoogd. Hij stuurt alles nu aan op de dag van Christus' terugkomst. En dan zal iedereen erkennen dat Jezus Heer is.

Dat kan op twee manieren gebeuren. Con amore, als je Hem van harte gehoorzaamt in je leven. Je kunt er ook toe gedwongen worden.

Als je nu weigert Hem te erkennen als Heer – dan wacht de eeuwige straf. Dat verklaart Paulus hartstochtelijke oproep. Blijf je behoudenis bewerken met vreze en beven! Je eigen redding staat op het spel.

Want Christus komt eraan. Hij zal iedereen tot erkenning dwingen. Hij zal ook iedereen oordelen. Daarom, werk nu met volle inzet aan je eigen redding, met vreze en beven.

Bedoelt Paulus dat je de wederkomst van Christus vol onzekerheid tegemoet moet zien? Moet je je angstig afvragen: hoe zal het dan met mij aflopen?

Dat kan nodig zijn. Als jouw weg ertoe leidt dat je Christus straks tegen wil en dank moet erkennen, dan heb je alle reden om die dag met angst en beven tegemoet te zien. Maar de insteek is hier geen angst over een onzekere afloop. Als je maar gelooft wat Paulus net geschreven heeft. Christus heeft Zich voor je vernederd tot de dood aan het kruis!

Welke Rechter kun je nu beter verwachten dan Hem, die zijn leven voor jou heeft gegeven!

Toch zelf scoren?

Maar, hoe kan Paulus nu zeggen dat jij je moet inspannen voor je redding? Moet je dan toch zelf scoren met het oog op je behoud? Dat kan niet waar zijn.

Paulus noemt het in Filippienzen 1:29 een genade die je door God verleend is, dat je in Christus gelooft. Door het geloof word je behouden. Maar zelfs dat geloof krijg je alleen uit genade. Dan kan je behoud nooit liggen aan je eigen prestaties.

Het hangt dus niet daarvan af of iemand wil, dan wel of iemand loopt, maar van God, die Zich ontfermt, zegt Paulus in Romeinen 2:16. Datzelfde zegt hij hier, in vers 13: 'Want God is het die om zijn welbehagen zowel het willen als het werken in u werkt.' Met het welbehagen van God bedoelt Paulus dat God een besluit nam omdat Hij het zo wilde. Uit alle mensen koos Hij zijn gemeente uit. Om dat besluit van zijn welbehagen uit te voeren, zond God zijn Zoon. Christus moest Zichzelf vernederen aan het kruis, en door zijn dood voor Gods gemeente betalen. Maar daar liet God het niet bij. Om zijn verlossingsplan uit te voeren gaat Hij ook in mensen wonen. Ook in de gemeente van Filippi.

Paulus kon er niet meer bij zijn. De dienstknecht stond aan de zijlijn. Maar de HERE was daar nog wel. Hij werkte daar zelfs in het hart van de gemeentelieden, door de Heilige Geest, die op Pinksteren was uitgestort. Waar zondige daden waren, zorgde Hij dat er weer gehoorzame daden kwamen. En Hij werkte ook de hartelijke begeerte om te gaan leven volgens zijn richtlijnen.

Als God zijn verlossingsplan uitvoert, dan werkt Hij zowel het willen als het werken. Dat is nou zo mooi. Dan zorgt Hij dat je wedergeboren wordt. Opnieuw geboren. De nieuwe mens, die weer gaat leven naar zijn wil. Dat je weer wilt, dat is helemaal zijn werk.

Maar dan kan Paulus toch nooit bedoelen dat je het zelf presteren moet? Alles wat je aan goede dingen doet, is helemaal het werk van God!

NaderBekeken

Inhoudsopgave

• Schriftlicht	
Blijf u inspannen voor uw redding!	258
A. van Houdt	
• Kroniek	
Kerkorde-rijp? De tweede editie van de Werkorde	261
A. Bas / P.L. Storm	
• Thema	
Melanchthon, bruggenbouwer in Europa	266
F. van der Pol	
• Column	
Aantrekkelijke kerk	270
R.Th. Pos	
• Woordwaarde	
Heeft Matteüs zich vergist?	271
P.H.R. van Houwelingen	
• Rondblik	
Een belijdenis van 450 jaar	273
H.J. Boiten	
• Gelezen	
Een actueel boek over ons geloof	277
A.N. Hendriks	
Gevangen om het evangelie	279
H.J. Boiten	
• Gedicht	
Genealogie. Joke van Leeuwen	282
G. Slings	
• Persrevue	
Nederland in de ogen van buitenlanders	283
G.J. Schutte	

Span je in!

En tóch schrijft Paulus: blijf u inspannen voor uw redding.

Dat kan de HERE tegen je zeggen, omdat Hij bij het uitvoeren van zijn plan om je te verlossen zo wonderlijk en zo diep te werk gaat. Dan zendt Hij zijn Heilige Geest, die een nieuwe mens van je maakt. En die pakt je zo grondig aan, dat je echt weer gaat willen.

De Geest van God werkt zo almachtig in je, dat Hij jouw wil ertoe brengt zelf weer het goede te willen. Dat blijft wel altijd een kwestie van vallen en opstaan. Wij moeten met Paulus belijden: 'Wat ik verlang te doen, het goede, laat ik na;

wat ik wil vermijden, het kwade, dat doe ik' (Rom. 7:19). Dat herken je bij jezelf, of niet soms? En je ervaart hoe frustrerend het kwade is. Maar je wilt het goede wel, want de Geest van God pakt je al wel aan! En daarom kun je nooit gered worden zonder dat je jezelf weer gaat inspannen. Dat is onmisbaar voor je behoud. Daarom drukt Paulus zich zo sterk uit. Blijf je eigen behoud bewerken.

Maar wij zijn toch zo verdorven, dat we helemaal onbekwaam zijn tot iets goeds en uit op elk kwaad? Ja, behalve wanneer wij door de Geest van God opnieuw geboren worden. De behoudenis is in niemand anders dan in Christus, want zijn naam is de enige op aarde die de mens redding biedt.

En tegelijk: blijf je inspannen voor je redding, met een inzet van 100 %. Omdat het God zelf is, die om zijn welbehagen zowel het willen als het handelen bij je teweegbrengt. Dat is niet minder dan een leven in geloof en bekering. Als een nieuw mens. Een wedergeboren christen!

Alleen langs die weg van de wedergeboorte wil Hij je naar de definitieve redding brengen, de dag van Christus' wederkomst. Als je het anders wilt of

doet, knip je het verlossingswerk van God in twee stukken. Ook dat kom je wel tegen! Het ene willen we graag hebben: de vergeving van de zonden. Het andere laat hen koud: dat God weer een nieuwe mens van je maakt. Dan moet er te veel aan de kant. Alleen met de vergeving op de loop gaan, dat is ook heel aantrekkelijk! Dan kun jij je leven gewoon op de oude voet voortzetten en het inrichten naar je eigen ideeën.

Houd vol!

Maar zo oppervlakkig pakt God je verlossing niet aan. 'Streef ernaar een heilig leven te leiden, wie dat niet doet zal de

je doop en avondmaal gebruiken om je geloof sterker te maken. Doe aan bijbelstudie, persoonlijk en samen. Ken de persoonlijke omgang met de HERE, de vertrouwelijk omgang met God (Ps. 25:14). Met aandacht voor verandering en vernieuwing, niet van uiterlijke vormen in de kerk, waar wij ons vaak zo druk om maken – maar het gaat om iets dat veel belangrijker is. Verandering van je hart en vernieuwing van je leven!

Gebruik vooral ook het middel van het gebed. Neem er ruim de tijd voor om alleen met God te zijn. Om je zorg en je verdriet, je angst en je twijfel, maar ook je blijdschap te delen met Hem. Om de

keuzes die je maakt in je leven, voor te leggen aan Hem. Om Hem je zonden te belijden, Hem vergeving te vragen. En je zegt: HERE, blaas met de adem van uw Geest en Woord het nieuwe leven in mijn hart. Dan hoef ik niet meer in te zitten over mijn kleine kracht en mijn eigen feilen en falen. Maar dan ga ik ervoor in de kracht van uw Heilige Geest. En ik weet het, HERE, het is allemaal 'door U, door U alleen, om 't eeuwig welbehagen'.

HERE niet zien', zegt Hebr. 12:14. Het is nodig, dat we in de ontvangen genade volharden! Werk het! Bewerk het! Span je ervoor in. Zoals Petrus het schrijft in 2 Petrus 1:10: 'U moet u inspannen om uw roeping en uitverkiezing waar te maken. Als u dit alles doet, komt u nooit ten val.'

Blijf je behoudenis bewerken! Hoe? De Kanttekenaren bij de Statenvertaling zeggen: Dat doen we door het gebruik van de middelen die God daarvoor heeft ingesteld.

Het middel bij uitstek is de kerkgang. Door de bediening van het Woord wil de HERE ons instructies geven en stimuleren met het oog op de opbouw van ons geloof en de onderlinge liefde. Ook mag

Het moet allemaal van Gods kant komen. Dat is verkiezing! Heb je daarvan al leren zingen in je leven? Van het wonder van Gods genade, dat Hij zijn oog op je heeft laten vallen? En krijg je ook steeds meer oog voor de andere kant? Wie in Gods welbehagen mogen delen, worden nu ook geroepen naar Hem toe te gaan. Zo zingen wij dat in verootmoediging, als lofprijzing en aanbiddingslied met Psalm 147:

Zijn welbehagen zal slechts wezen met allen die Hem need' rig vrezen. Die met hun harten voor Hem open op zijn genade en liefde hopen!

Kerkorde-rijp?

De tweede editie van de Werkorde

Een tweede editie van de Werkorde is verschenen. Met een bijbehorend dik toelichtend rapport. Voordat de generale synode de Werkorde als 'kerkorde in eerste lezing' aan de classes gaat voorleggen, is er een tussenstap ingelast. De kerken krijgen eerst nog de kans kennis te nemen van de nieuwe editie en desgewenst te reageren.

Kerken opnieuw aan zet

Die nieuwe editie verschilt namelijk in zo veel opzichten van de vorige (er zijn weinig artikelen helemaal onveranderd gebleven), dat de GS vond dat de kerken gelegenheid hoorden te krijgen om daar kennis van te nemen en op te reageren. Te prijzen valt dat de GS de kerken zo maximaal mogelijk betrekken wil in de gigaklus die dit project is. Minder te spreken zijn we over de tijd die daarvoor gegund wordt. Op papier is dat een halfjaar, en dat is al niet zo veel. In de praktijk is het natuurlijk veel korter aangezien de termijn die op 15 december afloopt, half juni is ingegaan. Met andere woorden: vlak voor de zomermaanden,

waarin kerkenraden niet plegen te vergaderen. Veel kerkenraden zullen dus pas op hun septembervergadering (tussen alle drukte door die het opstarten van een nieuw kerkelijk seizoen geeft) gezien hebben dat er een nieuwe editie van de Werkorde (verder WO) te bestuderen valt. Daar zien we in de drie resterende maanden niet zo veel van terecht komen.

Te omvangrijk

Daar komt bij dat we, na kennisneming van deze tweede editie en het erbij horende omvangrijke rapport, er te meer van overtuigd zijn geraakt dat we als kerken met een operatie bezig zijn die

ongezond omvangrijk is. In ons themanummer van vorig jaar oktober is daar al een aantal opmerkingen over gemaakt. Niet eerder hebben de kerken zo grootscheeps en over-all de KO niet maar geüpdatet, maar compleet nieuw opgezet. Dat moeten we overigens de desbetreffende deputaten niet allereerst aanrekenen, maar wel onszelf als kerken die dit laten gebeuren. Het is onderhand zo'n stroom veranderingen, aanpassingen, nieuwe voorstellen, veranderde of geschrapte bepalingen etc., dat het overzicht moeilijk te houden is. Voor vele kerkenraadsleden zal het zelfs niet echt inhoudelijk allemaal te behappen en op zijn merites te beoordelen zijn. Dat geeft het proces iets verlamdends. Of het levert gepeuter op in details. Of het bevordert onbedoeld een sfeer die toch al dreigend is in ons kerkelijk leven: 'Wat kan mij het schelen, al die regels, plotseling trekken we ons plan wel.'

Maar goed, we willen onszelf dit als kerken kennelijk toch aandoen, want (in ieder geval tot nu toe) is er geen synode

die fors pas op de plaats maakt. Al zou dat komende zomer alsnog kunnen gaan gebeuren. Het komt ons voor, dat de kerken daarmee zelfs een dienst zou worden bewezen. Voor een operatie van zo'n omvang met zo veel totaal verschillende wijzigingsvoorstellen op kerkrechtelijke uitgangspunten en praktijken (die soms eeuwen doordenking en uitkristallisering achter zich hebben) zou je als kerken meer tijd moeten nemen. Als je inderdaad al voor zo'n over-all aanpak wilt blijven kiezen. Langer zou je je ook met elkaar moeten bezinnen op onderliggende vraagpunten als: wat voor karakter wil je dat je kerkverbandelijk leven eigenlijk heeft? Wat voor visie op het kerkelijk leven en op wat 'gemene zaak' van de kerken gezamenlijk hoort te zijn, en op wat de kerk is en haar grenzen zijn etc., is dragend onder onze KO? Zeker nu de onderlinge visies daarop nogal zijn gaan verschillen binnen onze kerken.

Hoe groot moet een KO zijn?

De nieuwe editie is wel wat korter uitgevallen dan de vorige, maar nog altijd diverse keren groter dan de KO die we gewend waren. In het themanummer

van vorig jaar is er door ds. Van der Jagt terecht op gewezen dat de korte KO van vroeger ook een wat vertekend beeld gaf, gezien al de regelingen die eromheen gegroeid waren. Nu worden meer zaken uit aparte regelingen en synodebesluiten in de KO zelf geïntegreerd. Daar is iets voor te zeggen. Tegelijk waarschuwde hij voor het gevaar van 'een zekere verstijving' van het kerkelijke leven. KO-bepalingen zijn immers minder gemakkelijk te wijzigen dan een besluit of een regeling. Daar komt bij, dat het er niet op lijkt dat de voorgestelde uitgebreidere KO werkelijk tot gevolg heeft, dat daarmee drastisch gesnoeid is in het pakket regelingen en besluiten *buiten* de KO. Integendeel. Voortdurend wordt in de WO verwezen naar aparte generale regelingen. Ook naar heel wat die nog gemaakt moeten gaan worden! Kortom, zowel de omvang van de KO als die van het pakket generale regelingen is hard aan het groeien. En is dat wel zo wenselijk? Wat de lengte van de WO en bijbehorende regelingen betreft, hebben we de indruk dat dit ook veroorzaakt wordt doordat de WO de neiging vertoont om te streven naar een tamelijk complete beschrijving van het kerkelijke leven.

Terwijl de kerkordes op het stramien van de aloude DKO wat nuchterder en selectiever durfden te zijn en zich veelal beperkten tot hoofdregels voor wat de taken en verantwoordelijkheden zijn van ambtsdragers en kerkelijke vergaderingen. De vraag blijft of voor de oudere, soberder aanpak toch niet nog steeds veel te zeggen is.

Het streven naar een kerkordelijke beschrijving van zo veel mogelijk aspecten van het kerkelijk leven verraadt zich ook in het feit dat de WO nogal veel statement-achtige artikelen, een soort minipreekjes kent, of hoe je ze ook wil noemen (C1, C13,1, E1.1 e.v.a.). Daarin wordt dan beschreven wat je bijvoorbeeld van de gemeenteleden bijbels gezien zou mogen verwachten. Deputaten hechten daar nogal aan, contra de kritiek die daarop al gekomen is na de verschijning van de eerste editie. Het zou het zakelijke en geestelijke mooi aan elkaar verbinden (Inl. H.23). En toegevoegen, veel kwaad kunnen die artikelen niet. Maar toch blijft mistig wat ze in een KO moeten en hoe het zit met het toepassen en handhaven ervan.

Omgang met kritiek

Bij de verschijning van WO-1 was één ding meteen duidelijk: deputaten hadden zich niet beperkt tot een aanpassing van de bestaande kerkorde, maar kwamen met een geheel nieuwe kerkorde. Het hoeft daarom ook geen wonder te heten, dat hun voorstellen veel tongen hebben losgemaakt en dat er ook in kritische zin op gereageerd is. Toch lijkt het soms wel, alsof deputaten daardoor verast zijn en er ook niet altijd even goed raad mee weten.

Wie kennis heeft genomen van wat er publiekelijk over WO-1 gezegd en geschreven is en vervolgens WO-2 en de daarbij behorende toelichting leest, komt tot de ontdekking dat bepaalde kritiek deels onbesproken blijft en deels op weinig overtuigende wijze wordt weerlegd. We willen dat duidelijk maken aan de hand van enkele kritische noten die in *Nader Bekeken* zijn gekraakt met betrekking tot onderdelen van WO-1. Daarmee bestrijken we nog maar een klein deel. Wie bijvoorbeeld de moeite neemt het rapport van deputaten te leg-

gen naast het boekje dat vorig jaar over de WO verscheen van de hand van dr. Wilschut (*De Werkorde nagerkend*, Zwaag 2010), ontdekt hoe er best vaak op details met aanmerkingen gerekend is door deputaten, maar dat juist kritiek op hoofdlijnen regelmatig niet alleen niet gehonoreerd is (wat hun goed recht is) maar ook niet of nauwelijks besproken wordt. Dat heeft als ontmoedigend effect dat je als criticus van WO-1 de neiging zou hebben om je aanmerkingen nog maar eens een keer in te dienen op WO-2. Terwijl deputaten nu juist in hun rapport benadrukken dat ze hopen dat de reactieronde op WO geen 'herhaling van zetten' oplevert na de reacties op WO-2 (Inl. D.10).

Onbedoeld

'Helaas is er in een aantal reacties geen recht gedaan aan Werkorde 1 en de expliciete toelichting daarbij.' Het klinkt wat verongelijkt, dit zinnetje uit de toelichting van deputaten op het in WO-2 'gereserveerde' artikel B7. In WO-1 hadden deputaten als artikel B7 een bepaling opgenomen waarin het ambt van diakenen ook voor de zusters van de gemeente werd opengesteld, en enkele scribenten hebben daarin aanleiding gezien voor een discussie over 'vrouw en ambt'.

Nu hadden deputaten daarbij inderdaad expliciet opgemerkt dat een dergelijke discussie niet hun bedoeling was. Maar roep je die zelf niet op, als je als deputaten met je voorstellen zozeer voor de muziek uitloopt? In ons themanummer

is op grond van een uitspraak van deputaten zelf betoogd, dat ze met hun voorstellen op dit punt handen en voeten hebben proberen te geven aan de opvatting die professor Van Bruggen heeft verdedigd in zijn boek *Ambten in de apostolische kerk*. Tegelijk is de vraag gesteld waarom deputaten uitgerekend deze opvatting hebben gekozen, en of hun poging wel zo geslaagd is te noemen.

Omdat deputaten de (bredere) discussie over 'vrouw en ambt' nadrukkelijk niet wensen te voeren, laten ze bovengenoemde vragen ook onbesproken. Enerzijds is dat begrijpelijk, anderzijds ook jammer. Want genoemde vragen gingen niet alleen over de meer principiële discussie of de zusters ook toegelaten kunnen worden tot het (diaken)ambt, maar ook over de vraag of de manier waarop deputaten de visie van professor Van Bruggen in WO-1 vorm hebben willen geven, wel zo geslaagd is te noemen.

Samen vergaderen

Daar komt nog iets bij. (Onder meer) om de vrouwelijke diaken mogelijk te maken, willen deputaten de diaken op zo groot mogelijke afstand van de kerkenraad zetten. Een van de manieren waarop dat in Werkorde 1 gebeurde, was door een einde te maken aan het samen vergaderen van ouderlingen en diakenen. Krachtens artikel 37 van de huidige kerkorde is het de kerkenraad in kleine gemeenten toegestaan om altijd samen met de diakenen te vergaderen. WO-1 wilde daaraan een einde maken.

Ook hierbij zijn in *Nader Bekeken* de nodige vragen gesteld. Want breng je daarmee kleine gemeenten niet node-loos in de problemen? En: als het werkelijk ongewenst is dat diakenen deelnemen aan zaken van opzicht en tucht, waarom wordt ook in WO-1 de talstelling van ouderlingen en diakenen dan nog steeds toevertrouwd aan de kerkenraad met diakenen? Want is dat dan wel helemaal consequent?

In WO-2 is er op dit punt het nodige veranderd. Artikel B32.2 schrijft nu voor:

'indien in een kleine gemeente minder dan drie diakenen zijn, wonen een of meer ouderlingen de diaconievergaderingen bij met adviserende stem.' Tegelijk is het uitdrukkelijk niet de bedoeling dat diakenen op hun beurt dan ook de kerkenraadsvergaderingen bij gaan wonen. En dat dan 'niet vanwege enige geringschatting van (het ambt van) de diakenen, maar vanwege de onderscheiden aard van de ambten volgens B5 en B6: uitsluitend het ouderlingencollege is nu eenmaal belast met de regering van de gemeente. Verschil moet en mag er zijn.'

Dit is een goed voorbeeld van een weinig overtuigende argumentatie. Want als diakenen niet belast mogen worden met ouderlingenwerk, dan mogen ouderlingen toch ook niet belast worden met diakenwerk? En dan moet je dat toch ook consequent doorvoeren? Bijvoorbeeld door de diakenen op de 'brede kerkenraadsvergadering' ook geen stem meer te geven in de talstelling van ouderlingen en diakenen.

Kerkelijke huwelijksbevestiging

Een ander punt waarop de argumentatie van deputaten weinig overtuigend is, is het punt van de kerkelijke huwelijksbevestiging. WO-1 maakte ook de kerkelijke bevestiging van het huwelijk tussen een belijdend lid van de gemeente en een dooplid of lid van een andere kerkgemeenschap mogelijk. Mits de kerkenraad voldoende waarborgen aanwezig acht voor een christelijk huwelijk en gezinsleven.

In ons blad is erop gewezen dat dit een breuk betekent met de onder ons tot nog toe gangbare praktijk, en is gevraagd om nadere onderbouwing en

argumentatie. In hun toelichting op WO-2, waarin de gewraakte bepaling vrijwel onveranderd is blijven staan, komen deputaten met een nadere verantwoording. Gesteld wordt, dat de bepaling aansluiting zoekt bij de praktijk binnen de Gereformeerde Kerken van vóór 1944 en dat hun voorstel daarom geen breuk betekent met het bestaande kerkrecht.

Het merkwaardige bij dit alles is echter dat deputaten de argumentatie voor de praktijk waarmee ze willen breken, bijvallen. 'Terecht,' zo schrijven ze in hun toelichting, 'werd erop gewezen dat de belofte om in het huwelijk te leven volgens het evangelie vraagt om een voor heel het leven afleggen van zo'n belofte.' Oftewel, eerst belijdenis doen en dan pas trouwen. Maar als dat 'terecht' is, waarom breken deputaten dan met die praktijk?

1 Korintiërs 7

Een punt van discussie vormt ook de kerkelijke bevestiging van een huwelijk tussen een belijdend lid van de gemeente en een lid van een andere kerkgemeenschap. Ook een dergelijke huwelijksbevestiging is mogelijk, mits er voldoende waarborgen zijn voor een christelijk huwelijk en gezinsleven. Deputaten verdedigen dit voorstel, door erop te wijzen dat kerkleden en kerkenraden een duidelijke vuistregel nodig hebben.

Nu valt daar misschien inderdaad het nodige voor te zeggen, maar de vraag is of ze déze vuistregel nodig hebben. Want op grond van deze bepaling moet het huwelijk tussen een belijdend lid en een lid van om het even welke andere kerkgemeenschap kerkelijk bevestigd worden. 'Minimumvoorwaarde is dat tenminste een van beiden belijdend lid is, vgl. 1 Korintiërs 7:14. Door het woord "christelijk" wordt benadrukt dat het niet gaat over huwelijken die men niet in het geloof sluit.'

Het blijkt dus inderdaad de bedoeling van deputaten te zijn dat als één van beide partners belijdend lid is, het niet meer uitmaakt of de ander dooplid is of lid van om het even welke andere christelijke kerkgemeenschap dan ook. Maar waarom ze zich daarvoor op 1 Korintiërs 7:14 beroepen, blijft onduidelijk. Want daar is toch zeker sprake van een huwe-

lijk met een ongelovige? En ook: het gaat daar toch over een huwelijk dat al bestaat? Maar hoe kun je daarmee dan het aangaan van een huwelijk met een dooplid of een lid van een andere kerkgemeenschap verdedigen? Want dan betreft het toch juist wél een gelovige?!

Verduidelijking

Toch zijn er ook wel degelijk punten waarop deputaten hun bedoelingen hebben verduidelijkt. Zo is in *Nader*

taten uitdrukkelijk dat ze expliciet aandacht hebben willen vragen voor het feit dat tucht ook over de leer kan gaan. Tegelijk is het wel zo, dat (ook in *Nader Bekeken*) als belangrijk bezwaar tegen de inhoud van het bewuste artikel is ingebracht, dat de kerken in 1914 hebben uitgesproken dat er alleen dan van 'tolerantie' sprake kan zijn als het om niet-fundamentele leerstukken gaat. WO-1 daarentegen liet die belangrijke beperking weg, en in WO-2 is dat helaas niet veranderd.

Bekeken geschreven over artikel D11.1, waarboven in WO-1 als kopje nog 'tolerantie' stond. Deputaten schrijven daarover in hun toelichting op WO-2, dat dit opschrift blijkens sommige reacties het misverstand opriep dat het bewuste artikel een ontsnappingsclausule zou zijn om aan kerkelijke tucht te ontkomen. Daarom staat er nu 'afwijkende opvattingen' boven, en verklaren depu-

De regel van Matteüs 18

In het themanummer van ons blad was ook uitvoerig aandacht gevraagd voor het hoofdstuk over de tucht in de WO. Want ook in dat hoofdstuk (D) zijn de verschillen met de huidige KO regelmatig groot. In een apart artikel was aandacht gevraagd voor het wegvallen in de WO van het aloude onderscheid tussen

verborgen en openbare zonden, en in verband daarmee de toepassing van de zogeheten regel van Matteüs 18. Dat wegvallen hadden deputaten maar zeer summier beargumenteerd in hun toelichting op WO-1. Ze hebben dat wegvallen gehandhaafd in WO-2. Dan word je uiteraard nieuwsgierig naar de motivatie daarvoor. Er waren bij deputaten tenslotte uitgebreide tegenargumenten ingebracht. Niet alleen in ons blad, maar ook door Wilschut in zijn boekje. Maar weer zijn deputaten heel summier. Het is nuttig om hun complete toelichting (D2) eens te citeren:

‘In de MvT1 is al gezegd waarom het onderscheid tussen “geheime” en “openbare” zonden niet terugkomt. Dat niet iedereen onze argumentatie deelt, was te verwachten. Maar het verbaast wel dat dit door sommigen als een principiële zaak wordt gezien, die bovendien wordt gekoppeld aan Matt. 18: zonder de beperking tot de “geheime zonden” zou Matteüs 18 ten onrechte worden toegepast. De ruimte is te beperkt om hier breed op in te gaan. Wij menen dat dit ook niet nodig is en volstaan met de verwijzing naar de gereformeerde belijdenis. In antw. 85 HC wordt onbekommerd Matteüs 18 toegepast, zonder dat er ook maar iets is te merken van beperking tot de zgn. “geheime zonden”.’

Deze laconieke manier waarop alle aangedragen argumenten genegeerd worden is toch wel frustrerend. Onder andere in ons blad is aandacht gevraagd voor het breed argumenterende onderwys van prof. J. Kamphuis, die aansluit bij een lange gereformeerde traditie (ooit ook nog uitvoerig verdedigd door deputaat ds. K. Harmannij in zijn *Wegwijs in de kerkorde*, Barneveld 1990, p. 108v). En dat allemaal met een vlot beroep op het kort typerende en belijdende antwoord 85 HC. Terwijl dat antwoord oorspronkelijk uit de pen is gekomen van mensen die het onderscheid tezelfdertijd kenden en hanteerden. Nota bene ook bij de uitleg van deze zondag 31! Geen wonder, zij waren ook daarin leerlingen van Calvijn. Men leze bijvoorbeeld Zacharias Ursinus, *Het Schatboek* (dl. 2, Dordrecht 1978, p. 174 en 182). Het onderscheid werd bovendien

niet alleen verdedigd met beroep op Matteüs 18, maar ook op 1 Timoteüs 5:20. Dat over dit punt opeens de ruimte van deputaten te beperkt is om zich nader te verantwoorden, terwijl die ruimte regelmatig wel gemaakt wordt voor veel pietepeuteriger kwesties, komt wel wat erg willekeurig over.

Er is meer, veel meer

Zo zouden we kunnen doorgaan. In het themanummer van ons blad is op veel andere punten uit het hoofdstuk over de tucht ingegaan. Heel wat vragen en kritiek, zeker met betrekking tot het nut van de duidelijk gestructureerde tucht-weg zoals we die nu kennen (en die in de WO wordt losgelaten) en het onderscheid tussen belijdende leden en doop-leden, kunnen ook weer tegen WO-2 ingebracht worden.

In dat nummer was ook kritisch gereageerd door ds. C. van Dijk op het artikel over de facultatieve rouwdiensten. Zijn kritiek (en die van anderen) heeft erin geresulteerd dat dit artikel (C4.4) weer verdwenen is. Maar ook het huidige kerkordeartikel 71 KO (dat rouwdiensten *niet* zullen worden belegd) keert wat deputaten betreft niet terug. Er is alleen een nieuw artikel C14.4 opgenomen: ‘De kerk is met Woord en gebed rond het sterven van een gemeentelid aanwezig.’ Een artikel van een toch wel uitzonderlijk ‘opendeurgehalte’ en een voorbeeld van de ‘minipreekjes’ waarover eerder in dit artikel geschreven is. Ondertussen is en blijft dus de rouwdienst met het voorstel van deputaten facultatief en ter plaatse uit te maken en te beslissen. Deputaten stellen in hun rapport dat in algemene overtuigende gevallen kerkdiensten bij een begrafenis ook kunnen vallen onder C4.2 (‘het houden van de kerkdiensten op andere dagen, in bijzondere situaties of voor bijzondere groepen wordt in de vrijheid van de kerken gelaten’). Daarmee blijft een hoop van de praktische vragen en kritiek op wat de eerste editie voorstelde, eigenlijk gewoon nog actueel.

Ook de vragen die gesteld zijn (o.a. door ds. Van der Jagt in ons themanummer of door ds. H.J. Siegers in het *Gereformeerd Kerksblad*) met betrekking tot de voorgestelde afschaffing van de PS en het over-

stappen op een omvangrijker, tweejaarlijkse synode, staan na WO-2 nog goeddeels overeind. Het kan, wat de frequentie betreft waarin die GS gaat vergaderen, nu nog wel alle kanten op, zo blijkt uit de toelichting van deputaten. Maar het is, denken we, heel verstandig geweest van de GS om een eigen commissie te benoemen die de bestuurlijke gevolgen van één en ander zich eerst eens goed moet indenken en in kaart moet brengen vooraf aan de synodebehandeling in 2012.

Tot slot

Onze ruimte is meer dan opgebruikt. Terwijl we voor ons gevoel nog maar enkele emmertjes geschept hebben uit de zee van vragen die bij ons rezen, al kennismemend van de nieuwe editie van de Werkorde en de toelichting daarop. We mogen in dat verband ook wel attenderen op de punten waarop dr. Wilschut wijst in zijn artikelen over WO-2 op de site www.gereformeerdekerkblijven.nl. De grote vraag voor de GS lijkt ons komende zomer te worden: is dit geheel – ondanks al de indrukwekkende inspanningen die er tot dusver aan gespendeerd zijn – wel rijp genoeg om nu al een kerkorde in eerste lezing te gaan worden? We menen hierboven argumenten te hebben gegeven (die fors te vermeerderen zouden zijn) om deze vraag met ‘nee’ te beantwoorden.

Melanchthon, bruggenbouwer in Europa

Slotkerk te Wittenberg, waar Melanchthon en Luther naast elkaar zijn begraven (fotoarchief Historizon)

Op de marktplaats van Wittenberg staat zijn standbeeld samen met dat van Luther. Philippus Melanchthon. Als reformator is hij echter veel minder bekend. Toch heeft Melanchthon een grote rol gespeeld in christelijk Europa.

Dat blijkt uit een fraai geïllustreerd standaardwerk, *Philippus Melanchthon. Bruggenbouwer*, een handboek dat verscheen ter gelegenheid van zijn 450^e sterfdag. In de serie Apeldoornse Studies verscheen verder *Praeceptor Europae*, de gebundelde tekst van een voordracht en lezing van prof.dr. Herman Selderhuis over Melanchthons betekenis voor kerk, recht en universiteit in Europa. De redacteur van het handboek, prof.dr. Frank van der Pol, kerkhistoricus in Kampen, gaat hierbij aan de hand van beide publicaties in op de betekenis van Melanchthon.

Vanuit Wittenberg

In de Slotkerk te Wittenberg liggen Melanchthon en Luther naast elkaar begraven. Het tekent hun vriendschap

en hun betekenis voor de Reformatie. Samen hebben ze zich tijdens hun leven ingezet voor de vernieuwing van de kerk. Melanchthon ontving een professoraat te Wittenberg waar Luther al meerdere jaren doceerde. Als 21-jarige hield de kleine en tengere professor er zijn inaugurele rede. Zijn voorkomen was zwak, maar de hele universiteitsgemeenschap was vol lof over wat Melanchthon zei. Luther sloot al snel vriendschap met hem. Melanchthon doceerde Grieks, ook aan Luther, bij wie hij zelf theologie studeerde. Zijn grote geleerdheid heeft Melanchthon ingezet voor de zaak van de Reformatie.

Nog geen jaar na zijn aantreden in Wittenberg was hij al aanwezig op het godsdienstgesprek van Leipzig, waar hij Luther – tot grote ergernis van de roomse godge-

leerden – hielp bij het citeren van bijbelteksten. Melanchthon is wel eens genoemd de man in de schaduw van Luther, maar die merkte zelf ooit op: 'Deze kleine Griek overtreft mij zelfs in de theologie.'

Het respect was wederzijds. In 1520 schreef Melanchthon over Luther: 'Ik zou liever sterven dan van deze man te worden gescheiden.' Luther verbleef op dat moment gedwongen buiten Wittenberg, op de Wartburg, waar hij het Nieuwe Testament in het Duits vertaalde. Aan dit vertaalwerk heeft Melanchthon veel bijgedragen. Deze vertaling is weer van invloed geweest op de Nederlandse Deuxaebijbel, de voorloper van de Statenvertaling. Zo heeft Melanchthons bijdrage in het vertaalwerk van de Lutherbijbel doorgewerkt in de gereformeerde Nederlanden.

Melanchthon en Luther waren het niet altijd met elkaar eens. Tegenstanders hadden graag gezien dat hij door Luther op de vingers zou worden getikt; bijvoorbeeld toen gnesio-lutheranen (ultralutheranen) hem ten onrechte beschuldigden van synergisme, het meewerken van de mens met Gods genade. Luther was daar niet toe bereid. Telkens was er de ruimte om de onderlinge verschillen te aanvaarden en niet te laten uitgroeien tot breuken. Beiden hebben, ieder vanuit een eigen invalshoek, constructief samengewerkt voor de zaak van de Reformatie. Deze coöperatieve houding betekende vanuit Wittenberg een grote kracht voor de verspreiding van het opnieuw ontdekte evangelie.

Wittenberg en Genève

Melanchthon staat bekend als de eerste grote systematicus van de Reformatie. Zijn belangrijkste geschrift, *de Loci communes*, is het eerste dogmatische handboek van de protestanten. Daarin bood Melanchthon heel de Europese wereld een helder overzicht van de grondthema's van de Schrift. Het is ontstaan uit lezingen over de brief van Paulus aan de

Romeinen. Luther zei daarover, dat men geen boek onder de zon kon vinden, dat de reformatische theologie zo mooi bij elkaar bracht als juist dit werk van Melanchthon. Het vond zijn weg naar de gereformeerde wereld. Er loopt een lijn via Johannes Calvijn. Deze heeft voor zijn eigen dogmatisch hoofdwerk, de *Institutie*, stevig gebruik gemaakt van Melanchthons *Loci*.

Beide mannen hebben elkaar voor het eerst ontmoet tijdens de godsdienstgesprekken die van 1539 tot 1541 in Duitsland werden gehouden. Het onlangs verschenen handboek over Melanchthon geeft aan hoe deze kennismaking heeft geleid tot een oprechte vriendschap in dienst van kerkelijke eenheid. Dat Calvijn zich sterk met Melanchthon verbonden voelde, werd duidelijk na Melanchthons overlijden. Hij sprak toen heel ontroerende woorden over hem. De vriendschap tussen beide mannen uit Genève en Wittenberg was er een van verbondenheid in gezamenlijke liefde voor Christus' kerk, een gedeelde hartstocht voor de eenheid van de kerk.

Melanchthon en het onderwijs

Met zijn inaugurele rede *Over de verbetering van het onderwijs aan de jeugd* zette Melanchthon in op onderwijsvernieuwing. Zijn uitspraak 'Als je de jeugd op school verwaarloost, is het alsof je de lente uit het jaar haalt', laat zien dat hij hart had voor het onderwijs. In zijn rede *Lof op het schoolleven* noemt hij goede onderwijsinstellingen leefgemeenschappen waarin God vreugde schept. In een veelal gecorrumpeerde maatschappij zijn het schuilplaatsen van waarheid en gerechtigheid. De school beschouwt hij als fundament van kerk en samenleving, voor zover genoemde waarden daar onderwezen worden en gepraktiseerd. Omdat de school zo belangrijk is voor het bewaren van vroomheid, godsdienst en goede orde in de samenleving, had vernieuwing van het onderwijs voor hem hoge prioriteit. Goed onderwijs dient voor alle lagen van de bevolking beschikbaar te zijn, want iedereen moet Gods wil leren kennen. In zijn rede *De Ecclesia Christi* voert Melanchthon een pleidooi dat schoolle-

ren van harte moeten instemmen met het christelijk geloof. De noodzaak van goed onderwijs toont Melanchthon op verschillende gronden aan vanuit de Bijbel en de christelijke traditie: Noach onderwees de mensen; Johannes de Doper had groepen leerlingen om zich heen; Jezus leerde de schare. Ook priesters en levieten hadden een brede onderwijstaak. Iedereen in de samenleving moest kennis krijgen van de wil van God. Ook vroegchristelijke leraren voert hij aan: mannen als Polycarpus en Irenaeus. In de loop van de geschiedenis heeft God in de samenleving telkens weer mannen doen opstaan die in tijden van verslapping kerk en school reformeerden.

Portret van de jonge Philippus Melanchthon (foto Melanchthonhaus Bretten)

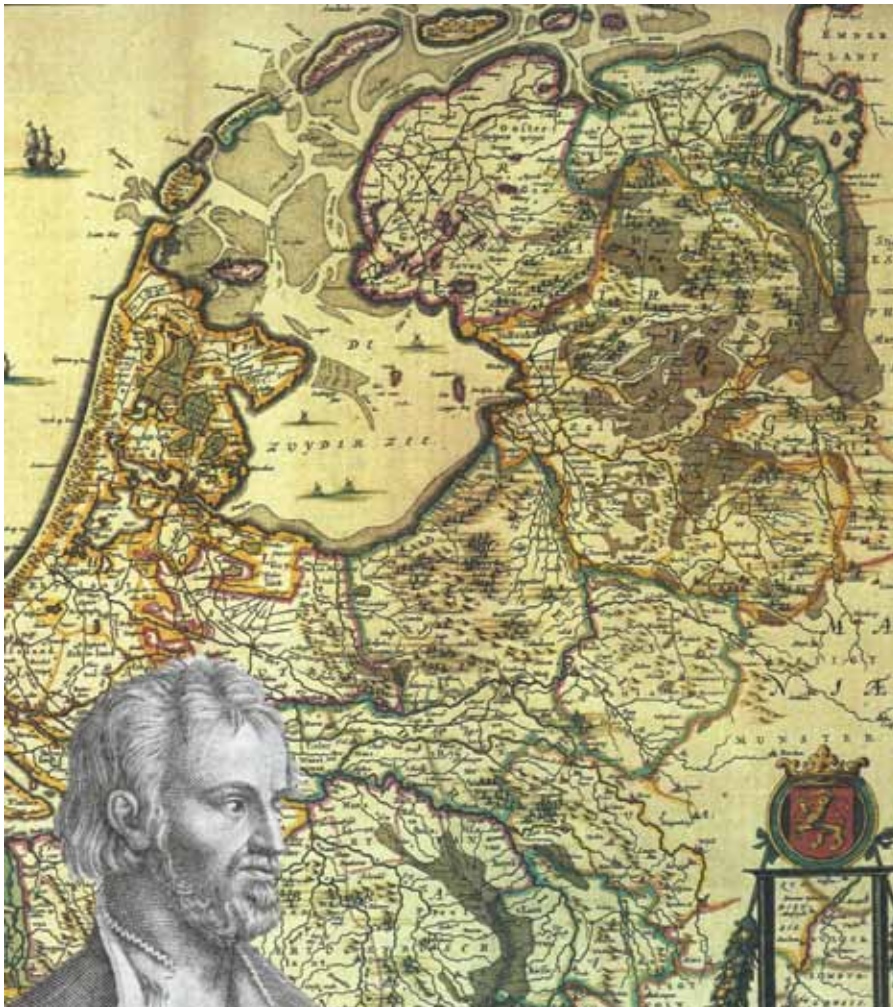
In school en academie vindt intensieve gedachte-uitwisseling tussen mensen plaats. De school is een oefenplaats in communiceren. In zijn *Rede over de onontbeerlijke band tussen de scholen en het predikambt* geeft Melanchthon aan dat er zonder taal geen sociaal leven is: 'Mensen zijn tot wederzijds gesprek geboren.' God schiep de mens als een wezen dat gemeenschap met anderen heeft en onderhoudt. In die gemeenschap mogen ze God leren kennen en elkaar in de leer van God onderwijzen. Zeker het spreken over de werkelijkheid van God vraagt om verantwoord omgaan met de taal. Taalvaardigheid heeft alles te maken met

communiceren van inhoud. Een wetenschapper moet zijn boodschap helder kunnen overbrengen aan anderen. Een rechtsgeleerde of een theoloog – al of niet predikant – is mede afhankelijk van zijn taalvaardigheid. Om als predikant duidelijk, geordend en overtuigend tot de gemeente te kunnen spreken, diende volgens Melanchthon het onderwijs in de spreek- en schrijftalen van het christendom grondig te worden verbeterd. Het handboek *Melanchthon. Bruggenbouwer* gaat in een apart hoofdstuk in op wat Melanchthon over de prediking heeft gezegd. Wat je zegt en hoe je het zegt, luistert nauw. De boodschap moet goed worden overgebracht. Preektoon, stemgebruik of woordkeus kunnen bij de betekenisoverdracht blokkerend werken. Elke preek vraagt een eigen benadering. Het gaat erom dat de hoorder de preek kan volgen en de inhoud de harten raakt.

In tal van redevoeringen heeft Melanchthon de verbinding tussen kerk en universitaire theologie onderstreept. De universiteit heeft voor hem veel van een geloofsgemeenschap. Theologie en geloofsbeleving moeten samengaan. Met zijn gebeden in de collegezaal heeft Melanchthon studenten gemotiveerd. Zo bad hij bij een college over de geloofsbelijdenis van Nicea voor kerkelijke eenheid vanuit het evangelie: 'Eeuwige Vader van onze Here Jezus Christus! Ik bid U, regeer omwille van Uw Zoon de geest van allen die onderwijzen en onderwijs ontvangen, zodat de enige, ware en eeuwig blijvende klank van het Evangelie en de ware, algemene kerk van God in alle tijden bewaard blijve. Werk door de klank van Uw Evangelie, zodat velen tot U bekeerd worden en U in ware aanroeping prijzen en erfgenen van het eeuwige leven zullen worden.'

Leraar van Duitsland en Europa

Tijdgenoten gaven Melanchthon al de bijnaam *Praeceptor Germaniae*, de leraar van Duitsland. De invloed van zijn onderwijsvernieuwing reikte tot ver buiten Wittenberg. In de Apeldoornse Studie *Praeceptor Europae* maakt collega Selder-

Voor veel Europese universiteiten is Melanchthon van grote betekenis geweest (afb. uit *Melanchthon Bruggebouwer*, p. 270)

huis duidelijk dat Melanchthon voor veel Europese universiteiten – ook Nederlandse – van grote betekenis is geweest. Door hem enkel als een leraar van Duitsland te zien, blijft hij te zeer onderschat. Hij was een geleerde en kerkelijk dienaar met Europese uitstraling. Zijn invloed loopt via persoonlijke contacten, laat zich terugvinden in schoolwerkplannen voor Latijnse Scholen en in concepten van universitaire organisaties, is te achterhalen uit de verbreiding van zijn leerboeken en uit de doorwerking via zijn vele leerlingen.

Selderhuis beschrijft hoe Calvijn voor het onderwijsprogramma van de nieuw opgerichte Academie van Genève aansloot bij het voorbeeld van Melanchthon. De latere academies van Utrecht, Franeker, Groningen en Harderwijk volgden voor hun onderwijsinrichting Genève en daarmee gaan ze eveneens terug op Melanchthon. Gisbertus Voetius, voorman van de gereformeerde orthodoxie en

de bekendste theoloog van Utrecht, beriep zich regelmatig op de statuten die Melanchthon had opgesteld voor de universiteit van Wittenberg. Het pas verschenen handboek over Melanchthon bevat een hoofdstuk met nieuw onderzoek dat overtuigend aantoont hoe Melanchthons invloed op de gereformeerde theologie inhoudelijk zichtbaar wordt in het werk van Voetius.

Wat betreft het kerkrecht noemt Selderhuis Melanchthons invloed, met name diens Visitatie-instructies voor predikanten (*Unterricht der Visitatoren*) van evident belang voor de huidige discussies binnen de kerk, tussen kerken, en tussen kerk en overheid. Er zou niet enkel in zijn sterfjaar bij mogen worden stilgestaan, zo merkt hij terecht op. In het nieuwe handboek *Philippus Melanchthon. Bruggebouwer* staat een volledige vertaling van deze Visitatie-instructies voor predikanten afgedrukt. De lezer heeft hiermee niet alleen de integrale tekst binnen

handbereik, maar ontvangt ook een waardevolle inleiding op deze nooit eerder in het Nederlands verschenen kerkrechtelijke publicatie van Melanchthon voor predikanten.

De mens is tot onderling gesprek geboren

In de verwarde kerkelijke en maatschappelijke situatie van zijn dagen bracht Melanchthon de uitspraak 'De mens is tot onderling gesprek geboren' in praktijk. Melanchthon probeerde in gesprekken allerlei bruggen te bouwen, maar zijn oecumenische inzet binnen het confessionele meerstromenlandschap van zijn tijd was niet kleurloos. In meerdere godsdienstgesprekken met Rome heeft hij de kern van het evangelie naar voren gebracht. Tegen de roomse opvatting van de vermeende vermogens van de menselijke wil schreef hij verder een *Apologie*, een schriftelijke verdediging van de door hem opgestelde *Augsburgse Confessie*. Met een beroep op Augustinus gaf hij aan hoe de idee van de vrije wil op het punt van de zaligheid de bijbelse leer had ontkracht. Hij kwam tot de slotsom dat veel van wat in bijbelcommentaren en uitleggingen stond opgeschreven, geen goddelijk wijsheid was, maar product van menselijk weten. Melanchthon noemde zulke bijbeluitleg een pure belediging van Gods genade. Volgens hem vermengden roomse theologen de christelijke leer met de filosofie van de vrije wil. Dat een mens door eigen vermogen kon beginnen met God lief te hebben, zag hij als een oppervlakkige interpretatie van de Schrift; alsof het daarin zou gaan om uiterlijke gerechtigheid. Daarmee werden de zonde en de straf op de zonde onderschat. Een bisschop reageerde: 'Uw theologie kan niet zonder zware aanvechting en geloofspraktijk.' Deze woorden van de roomse voorganger geven aan dat de leer van vrije genade die Melanchthon in de gespreksvoering voorstond, geen theorie was maar een zaak van doorleefde werkelijkheid. De opdracht om mensen goed zicht te geven op de Bijbel en de christelijke leer is, naar het oordeel van Melanchthon, een blijvende. Godsdienstgesprekken beschouwde hij daarin als een instrument.

Geschiedenis en actualiteit

In zijn voorrede op de *Kroniek van Hedio* benadrukt Melanchthon het belang van geschiedenisonderwijs voor jongeren. Het kan een wezenlijke bijdrage leveren aan hun vorming. Voorbeelden uit de geschiedenis van hoe eerdere geloofsgenoten hebben geleefd en gedacht, waar schuwen en troosten. Ze versterken de kerk, vooral in tijden van vervolging. Ze leren niet alleen dat de wereld het Woord van God vaak veracht en vergeet, maar ze merken tevens dat God tegen alle ongeloof in, zijn Woord bewaart. Als je behoort bij de aangevochten kerk, mag je bedenken dat het altijd al zo geweest is. Maar God houdt zijn Woord in stand. Christus bewaart zijn kerk, door alles heen. Je krijgt helder waar je als christen vandaan komt en waarom de kerk is zoals die is. Ook om een goed antwoord op dwalingen te geven, valt veel te leren van het positieve getuigenis van de kerk in het verleden. Heeft dwaling er niet voor gezorgd dat men Gods Woord ging verachten, dat ambtsdragers in het verleden nogal eens gespist waren op geld en goed, dat het sacrament van het avondmaal werd misbruikt en dat de paus met list zijn macht heeft kunnen vergroten? De geschiedenis van kerk en wereld is het brede veld waarop God zijn macht en gerechtigheid toont. Geschiedenis op zich is niet de leermeester van het leven, maar God zelf leidt de geschiedenis van kerk en wereld. Hij is de eigenlijke Leermeester achter alle gebeuren. Een opvatting over geschiedenis waarin deze identiteitsvormende functie ontbreekt, heeft voor

Melanchthon weinig waarde. Melanchthon was met anderen in gesprek, in de kerk, in de school en in de samenleving. Dit nodigt ons uit een brug te slaan naar de grote tegenstellingen van onze tijd. Christenen hebben een verantwoordelijkheid om met anderen in goede orde samen te leven. In een multiculturele samenleving kan Me-

Melanchthons persoonlijke wapen: de slang uit Numeri 21, die hangt aan een kruis (foto Melanchthonhaus Bretten)

lanchthon een inspirerend voorbeeld zijn. Er ligt een taak om in de complexe samenleving met elkaar in gesprek te blijven. Ons land heeft christelijke hoop nodig als tegenwicht tegen fundamentalisme en nihilisme. Rijken en armen mogen elkaar in economische recessie niet uit het oog verliezen. We hebben de opdracht om samen met anderen de

samenleving deskundig, op een geordende manier in te richten. Om de vele zaken die er spelen, maatschappelijk afgewogen te regelen, zijn goed onderwijs, verdieping in wetenschappen, morele bezinning en gesprek over normen en waarden onmisbaar. Dit alles was voor Melanchthon dienstbaar aan het verantwoord als mensen samenleven.

Kort voor zijn overlijden op 19 april 1560 schreef Melanchthon enkele overwegingen over het sterven neer, waaruit duidelijk blijkt dat hij het eeuwige leven bij God verwachtte:

‘Dan ben je bevrijd van de zonden. Je bent dan verlost van alle moeiten en van de boze aantijgingen van de theologen. Je mag in het Licht verschijnen. Je mag God aanschouwen en Gods Zoon mag je zien. Wondere geheimenissen leer je dan kennen, zaken die je in dit leven niet begrijpen kon.’

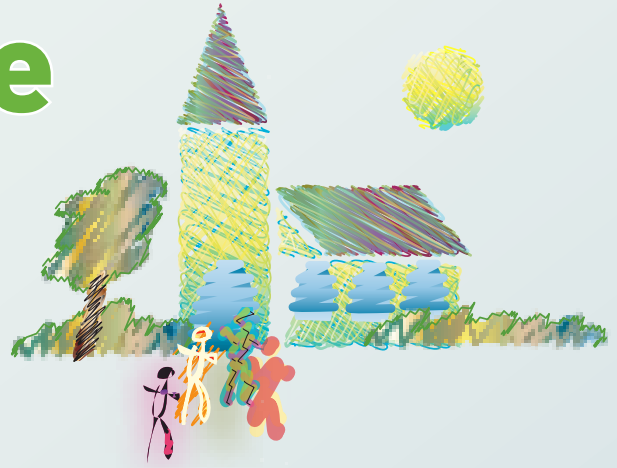
Dit artikel is geschreven n.a.v.: Frank van der Pol (red.), *Philippus Melanchthon. Bruggenbouwer*, Utrecht, Kok, 2011, ISBN 978 90 435 1852 9, 400 pag., prijs € 39,90. H.J. Selderhuis, *Praeceptor Europae. Philippus Melanchthon over kerk, recht en universiteit* (Apeldoornse Studies nr. 55), Apeldoorn, TU Apeldoorn, 2010, ISBN 978 90 75847 31 4, 48 pag., prijs € 7,50.

Artikelen uit oudere jaargangen blijven beschikbaar!

Als redactie willen we graag artikelen uit vorige jaargangen, die nog van belang (kunnen) zijn, voor de lezers en andere belangstellenden beschikbaar houden. De mogelijkheid om artikelen van tenminste twee jaar geleden op te vragen is er via www.woordenwereld.nl! Door te klikken op Nader Bekeken, Archief kunt u uit een aantal nummers downloaden.

Verder zijn trefwoordenregisters op alle voorgaande jaargangen te vinden op www.woordenwereld.nl, onder Nader Bekeken.

Aantrekkelijke kerk

Kerken lopen leeg. Tot voor een tiental jaren was dat alleen nog bij de burens het geval. Nu echter ook bij ons. Er is haast geen gemeente te vinden die niet worstelt met het tanende bezoek aan de middagdiensten.

Verzin een list. Maak kerkdiensten aantrekkelijker. Zorg dat de kerk-ganger graag komt omdat hem/haar iets geboden wordt dat smaakt naar meer. Tevreden 'klanten' komen volgende week weer terug.

Traditionele kerken kunnen uit principe moeilijk alles uit de kast halen. Er zijn grenzen. Het is immers ongewenst dat ook trouwe kerkgangers uit onvrede wegblijven. Dan nemen we onze toevlucht tot speciale diensten. We gaan 'laagdrempelig'. Of we gaan één keer p/m een 'opendeurdienst' organiseren of een 'vriendendienst'. Dan kun je lekker toch dingen doen die je normaal niet zou doen. De gast, of die er nu wel of niet is, vormt het excuus.

Ik ben ervan overtuigd dat veel gemeenten een integere zoektocht ondernemen. De vormen, ach, die willen ze zo nodig wel wat opfrissen, maar aan de inhoud van de boodschap willen ze absoluut niet komen. Die mag hooguit wat korter en wat meer hedendaags verkondigd worden. En zo kun je komen tot bijvoorbeeld een 'drijvende kerkdienst' (ND 8/9). De dominee op een steiger en de gemeentele-

den drijvend in bootjes. Voor mijn idee een bespottelijke voorstelling, maar eerlijk is eerlijk: de preek zou in principe heel gereformeerd en degelijk kunnen zijn. Wellicht dat een verdwaalde sportvisser even blijft staan om dit niet alledaagse verschijnsel te bekijken.

Met klagen en mopperen krijgen we de kerkdiensten niet vol. Hoe dan wel? Is er een wetenschappelijk getest recept? Moeten we meer missionair worden, misschien? Moeten we meer de wijk in, netwerken vormen? Of misschien toch meer diaconaal? Moeten we soms meer werk gaan maken van de liturgie? Laagkerkelijk of juist hoogkerkelijk? Of moeten we verschillende (mini)wijken voortaan de kerkdiensten laten voorbereiden? Betrokkenheid kweken?

Heel eerlijk gezegd zie ik zo langzamerhand door de bomen het bos niet meer. Haast iedere dag vinden we in het ND wel weer een artikel-tje dat verhaalt van een theoloog/voorganger of predikant, die een door hemzelf uitgevonden recept in de etalage zet. De moeilijkheid is dat de artikeltjes kort zijn en feitelijk niet veel meer geven dan een weerslag van een persoonlijke ervaring. Je zou al echt studie moeten gaan maken van alle mogelijkheden die je worden aangereikt om tot een echt verantwoorde keuze te komen. Maar dan heb je ook nog weer te maken met de andere ker-

ken binnen je eigen kerkverband. Je kunt niet allemaal je eigen koers gaan varen, hoe goed je bedoelingen ook zijn. Maar niet alleen het kerkverband speelt een rol, ook de eigen gemeenteleden. De eigen kerkenraad. Juist het feit dat wij zo veel recepten krijgen aangereikt, kan ons aan het denken zetten.

Duidelijk is dat er wel degelijk iets aan de hand is. Dat kunnen wij allemaal zelf ook constateren. Niet de boodschap, maar de mensen zijn veranderd. Minder interesse, minder ontvankelijkheid, minder bereidwilligheid. Wij kunnen niet doen alsof onze neus bloedt. Daar wordt het niet beter van. Daartegenover bestaat het gevaar dat wij ons in tomeloos enthousiasme storten op het zoeken van een oplossing. Want wij kunnen nu eenmaal moeilijk leven met problemen. Toch zou het misschien beter zijn om eerst eens pas op de plaats te maken. En ons dan te verootmoedigen. Het zijn immers *onze* burens, ja het zijn onze *eigen* kinderen en kleinkinderen die zomaar los (kunnen) groeien van hun Heiland. 'Here, wees hen en ons genadig en open ons de ogen hoe uw liefde, mee door onze *blijde* kerkgang, hen weer kan lokken en raken.'

Heeft Matteüs zich vergist?

Zo ging in vervulling wat gezegd is door de profeet Jeremia: 'En ze verzamelden de dertig zilverstukken, het bedrag waarop hij geschat was en dat ze hadden bepaald met de zonen van Israël, en ze betaalden er de akker van de pottenbakker mee, zoals de Heer mij had opgedragen.'

(Matteüs 27:9-10)

De evangelist Matteüs verwijst naar iets dat door de profeet Jeremia werd gezegd, maar iedereen is het erover eens dat de tekst die hij vervolgens citeert, niet zozeer uit het boek Jeremia als wel uit het boek Zacharia afkomstig moet zijn

Regelmatig komt dit voorbeeld ter sprake wanneer het gaat over mogelijke fouten in de Bijbel, recent nog door Adrian Verbree in zijn column voor het *Nederlands Dagblad* (Bijlage Zeven, 23 juli 2011). Zulke fouten proberen op te lossen lijkt volgens Verbree op wrijven in een vlek: je maakt het alleen maar erger. Gaat achter goedbedoeld verdedigen van de Bijbel niet een verkrampde kijk op de Bijbel schuil?

Voorzichtig met vergissingen

Vergissen is menselijk en de bijbeltekst werd door mensenhanden op- en overgeschreven. Het boek Openbaring is in grammaticaal opzicht niet vlekkeloos. In die zin hoeft een vergissing niet bij voorbaat uitgesloten te zijn. Echter, de

geloofwaardigheid van de Bijbel hangt niet van mensen af maar van God.¹ Alleen zou je dan verwachten dat deze vergissing van Matteüs in de Griekse tekstoverlevering was gecorrigeerd. Maar dat is niet het geval, enkele uitzonderingen uit later tijd daargelaten. Ons past op z'n minst enige voorzichtigheid, voordat we twintig eeuwen na dato vanachter ons bureau gaan roepen dat Matteüs zich moet hebben vergist door Jeremia met Zacharia te verwisselen. Temeer omdat we tegenwoordig aan een exacte bronvermelding hechten, letterlijke citaten met paginanummers en al, terwijl Matteüs werkte in een mondelinge cultuur waarbij bijvoorbeeld alleen het noemen van de naam van de profeet al voldoende was om grote delen van diens boekwerk in herinnering te

roepen.² Ook de rabbijnen citeerden de Schrift meer associatief dan wij gewend zijn.

Vervullingscitaat

Wat schrijft Matteüs precies en wat bedoelt hij met dit citaat te zeggen? Herhaaldelijk geeft Matteüs citaten uit het Oude Testament om te laten zien dat het evangelie van Jezus Christus de vervulling is van wat bij Mozes en de Profeten geschreven staat. Het gaat in deze zogeheten vervullingscitaten dus om commentaar van de evangelist op de gebeurtenissen die hij vertelt. Zo ook bij het berouw van Judas, een uiterst dramatisch moment in het evangelie. Na Jezus te hebben uitgeleverd, krijgt Judas gewetenswroeging: 'Ik heb een zonde begaan door een onschuldige uit te leveren.' Hij besluit zijn verradersloon aan de Joodse autoriteiten terug te geven, smijt de dertig zilverstukken de tempel in en slaat op de vlucht. Dan berooft Judas zichzelf van het leven door zich op

te hangen. Met het bloedgeld van de verrader wordt de akker van een pottenbakker aangekocht, die als begraafplaats voor vreemdelingen kan dienen: de Bloedakker in Jeruzalem (vgl. Hand. 1:18-19). Volgens de evangelist ging op deze manier in vervulling wat door de profeet Jeremia gezegd is (Matteüs gebruikt hier precies dezelfde formulering als in 2:17).

Bij de profeten geschreven

Nu vinden we deze woorden inderdaad bij Zacharia, hoewel niet letterlijk. Dat laatste laat zich verklaren wanneer Matteüs hier niet precies dezelfde teksttraditie volgt als die waarover wij beschik-

bij de smelter in de tempel neer' (Zach. 11:12-13).

Maar Matteüs vermeldde nog drie elementen: het betalen van (1) de akker (2) van de pottenbakker (3) in opdracht van de HEER. Dat staat allemaal niet in Zacharia. Wel in het boek Jeremia: volgens hoofdstuk 18 bezoekt Jeremia de werkplaats van een pottenbakker en volgens hoofdstuk 32 koopt Jeremia een akker in opdracht van de HEER.

Matteüs importeert dus enkele essentiële elementen uit Jeremia in zijn vervullingscitaat uit Zacharia, waarschijnlijk om zo de vervulling van het Oude Testament in het gebeuren rond het berouw

combineren door ze aan elkaar te rijgen of in elkaar te schuiven. Op het aldus ontstane geheel kon ter wille van de herkenbaarheid als etiket de naam van de belangrijkste profeet worden geplakt.

Een andere evangelist, Marcus, doet hetzelfde door aan het begin van zijn boek bij het optreden van Johannes de Doper te vermelden wat geschreven staat bij de profeet Jesaja (vgl. Mat. 3:2; Luc. 3:4), terwijl hij vervolgens in feite twee profetische citaten combineert, eerst een uit Maleachi en daarna een uit Jesaja. Alleen is in het geval van Marcus vanuit de Griekse tekstoverlevering wél een breed gesteunde variant bekend; in plaats van: 'zoals geschreven staat bij de profeet Jesaja' leest onder andere de meerderheidstekst, die gevolgd wordt door de Herziene Statenvertaling: 'zoals er geschreven staat in de profeten.'

Bedoeling

Inzake de bedoeling van Matteüs hoeft niemand zich te vergissen: het evangelie van Jezus Christus is, ook op het moment dat Judas tot berouw komt, de vervulling van alles wat bij Mozes en de profeten geschreven staat.

Noten:

- 1 Zelfs Van Bruggen, die van critici soms het verwijt krijgt alle oneffenheden te willen gladstrijken, houdt in dit geval rekening met een vergissing. Zie Jakob van Bruggen, *Matteüs. Het evangelie voor Israël* (CNT), Kampen, Kok, 1990, p. 451-452. Over de geloofwaardigheid van de Bijbel schreef hij het onderdeel 'Geen verkrampde defensie' in *Het kompas van het christendom*, Kampen, Kok, 2002, p. 211-229.
- 2 Wolter Rose, 'Fout in Bijbel? Of vlek op bril Verbree?', in: *Nederlands Dagblad*, 1 augustus 2011.
- 3 Menken, een Nederlandse specialist op dit gebied, stelt vast: 'It seems, in any case, that in our quotation the biblical text is distorted to a degree that is unparalleled in the other fulfilment quotations', Maarten J.J. Menken, 'The Old Testament Quotation in Matthew 27,9-10' in: *Biblica* 83 (2002), p. 305-328 [308-309].

Matteüs, geschilderd door Rembrandt

ken, maar een herziene versie van de Septuagint (de Griekse vertaling van het Oude Testament).³ Ook om deze reden moeten we voorzichtig zijn met conclusies. Het gaat bij Zacharia in ieder geval over iemand op een bepaalde waarde schatten, dertig sjekel zilver, een geldbedrag dat met een dramatisch gebaar de tempel in wordt gesmeten. Het citaat luidt als volgt: 'En ze betaalden mij mijn loon uit, dertig sjekel zilver. Toen zei de HEER tegen mij: "Breng het maar naar de smelter, dat vorstelijke loon dat zij me waard vinden." Dus smeed ik dat zilver

van Judas extra te onderstrepen. Men spreekt dan van een samengesteld citaat. Ook dit komt bij ons als moderne lezers vreemd over, maar we moeten wel bedenken dat het profetisch getuigenis van het Oude Testament als één geheel werd gezien. Anders gezegd: Israëls profeten spreken met één mond. Zo kan Matteüs op andere momenten verwijzen naar wat geschreven staat bij of gezegd is door de profeten, zonder een bepaalde naam te noemen (2:23 en 26:56). Dit gaf ruimte om teksten van verschillende profeten associatief te

Een belijdenis van 450 jaar

Dit jaar is het vierenhalf eeuw geleden dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis het licht zag. Het was een tijd van hevige onderdrukking en vervolging. Maar hoeveel factoren ons ook scheiden van dat historische moment - de tijd, de omstandigheden -, deze confessie is nog springlevend.

Zij geeft de leer van het zuivere evangelie weer, en zij drukt de eenheid van het gemeenschappelijk geloof helder uit. Niet verwaand of betweterig, maar doorleefd, als uitdrukking van een diepe overtuiging, die onder bloedige vervolging overeind bleef.

Die verantwoording van het gereformeerde geloof vond vanuit de Nederlanden weerklink in het zestiende-eeuwse Europa. En dit heldere geluid verstomde sindsdien niet. De eeuwen door bleef het doorklinken tot in verre continenten, zodat het ook Amerika, Australië, Afrika en Azië bereikte.

Op vele plaatsen in de wereld doet deze belijdenis tot op vandaag de dag dienst. Zij zet met andere reformatiebelijdenissen aan tot trouw in de dienst aan God, en zij helpt mee de eenheid van de christelijke kerk te onderhouden in leer, dienst en tucht. Juist waar die trouw en eenheid ontbraken, proeven we het ver-

langen naar echte reformatie, zoals dat Guido de Brès en zeer velen met hem vulde.

In dit eerste artikel iets over de situatie rond het begin.

Een geheimzinnig pakketje

In de vroege morgen van 2 november 1561 ontdekte het personeel van het kasteel in Doornik (Tournay) in de open ruimte achter de poort een mysterieus pakje. Het bevatte geen springstof, maar wel een brief en een boekje met ontzettend explosieve kracht.

Wat was de situatie in de stad? De landvoogdes Margaretha van Parma had drie commissarissen aangesteld om een onderzoek in te stellen naar en maatregelen te nemen tegen de troebelen die de openbare rust in de stad ernstig hadden verstoord. Zij waren hun onderzoek op 9 oktober gestart, en direct al werden

veel calvinistisch gezinden gevangen genomen. Welnu, in de eigenhandig geschreven brief die in het pakje zat en gericht was aan deze commissarissen, verzocht de auteur hun namens de bevolking van Doornik om een einde te maken aan de vervolgingen van de protestanten in Doornik. 'Nimmer sedert de stad Doornik is gesticht, is er zulk een ellende geweest als er nu staat te komen.' 'Indien gij deze wreedheid voortzet, zult gij geen schoon water meer in uw stad overhouden, maar uw rivieren zullen vol menselijk bloed zijn en gij zult de zon niet meer kunnen zien door de vuren en de rook.' De auteur waarschuwt met nadruk: 'Nooit is het evangelie afgenomen door vervolgingen.' 'Voor één van de onzen die gedood wordt, komen er bij ons honderd in de plaats: gijzelf zijt er getuigen van.'

Een pakje met inhoud!

In het pakje zat, zoals gezegd, ook een boekje. Dat bevatte naast een geloofsbelijdenis ook twee gedrukte brieven. Het opende met een 'Epistre au Roy', een brief aan koning Filips II van Spanje, die ook Heer der Nederlanden was. Direct in

het begin wordt uitgelegd waarom de aanbidding zo geheimzinnig toeging. De gelovigen die naar het evangelie van Jezus Christus wilden leven, konden niet voor zijne majesteit verschijnen. Sterker nog: ze werden verbannen, vermoord en verbrand. Vandaar dit heimelijke middel van een schriftelijk verzoek en een belijdenis. 'Laat ons klagelijk roepen als uit de verte tot uw oren mogen doordringen.'

Na deze brief volgde de tekst van een geloofsbelijdenis, getiteld 'Confession de Foy, faicte d'un commun accord par les fideles qui conuersent es pays bas, lesquels desirent viure selon la pureté de l'Euangile de nostre Seigneur Iesus Christ' (Belijdenis van het geloof, gemaakt met algemeen akkoord door de gelovigen die verstrooid zijn in de Nederlanden, die begeren te leven naar de zuiverheid van het evangelie van onze Here Jezus Christus). Hoewel de commissarissen in hun rapportage aan de landvoogdes de titel van de belijdenis met die van de brief aan de koning verwisselden, vermeldden ze wel de brief aan de koning, de belijdenis en de daaropvolgende 'remonstrantie' aan de overheden. Daarom is het zo goed als zeker dat we met de eerste ons bekende gedrukte uitgave van de Confession te doen hebben.

Achter de geloofsbelijdenis was nog een tweede brief opgenomen. Het was een verweerschrift, gericht aan de provinciale overheden in de Nederlanden, met als titel 'Avec vne Remonstrance aux Magistrats, de Flandres, Braban, Hainault, Artois, Chastelenie de l'Isle, & autres regions circonuoinies' (Met een verweerschrift aan de magistraten van Vlaanderen, Brabant, Hainault, Artois, Chastelenie de l'Isle, en andere naburige gewesten). Was de confessie in de eerste plaats bedoeld om belijdenis te doen van het christelijk geloof, beide brieven dragen meer het karakter van een verweerschrift en voeren bewijzen aan dat de protestanten volkomen onterecht vervolgd worden. Ook de lagere overheden – de auteur spreekt hen met veel eergaards aan als 'edele overheden, machtige heren' – zijn in hun ambt door God aangesteld en zijn geroepen 'tot beschaming en vrees van de bozen, en tot

steun en troost van de goeden'. Wie zat er achter deze actie? Wie was de schrijver van die brieven en van die belijdenis? De landvoogdes wilde het in elk geval weten. Al na twee dagen, in een brief van 4 november, gaf zij opdracht tot een nader onderzoek. Hoe kwam het dat de hoge overheid in de persoon van de landvoogdes zich hiermee zo intensief bemoeide? Wat was de religieuze en politieke context?

Guido de Brès

De religieuze en politieke context

Al grepen de reformatoren confessioneel terug op de oude kerk, met de Reformatie breekt echt een nieuwe tijd aan. Toch vonden veel ontwikkelingen die samen leidden tot de 'nieuwe tijd', voor een deel hun oorsprong in de middeleeuwen. Dat tijdperk van duizend jaar, met daarin de opkomst en uitbreiding van de islam en de verbinding van het pausdom met de wereldlijke macht, eindigt in de veertiende en vijftiende eeuw met de hoog-scholastiek, het grote conflict tussen mystiek en hiërarchie, de opkomst van renaissance en humanisme, de tijd ook van de moderne devotie én van de vrijgeesten, en de tijd van de oproepen tot reformatie van Wicliff en Huss.

Het was dan ook in de eerste helft van de zestiende eeuw in religieus-kerkelijk en politiek opzicht een roerige tijd in de Nederlanden. Politiek gezien zijn in het Habsburgse rijk gewesten op weg naar eenheid. En in de Nederlanden zien we hetzelfde: in deze eeuw ontstaat de een-

heid van de 'Zeventien Provinciën'. In de sfeer van centralisme, zoals die heerst in Brussel en Madrid, ligt een kiem van opstand tegen Spanje. Aanvankelijk hadden kloostergemeenschappen een vernieuwende invloed op kerk en maatschappij, maar die groeiemarkt raakt verzadigd. 's-Hertogenbosch bijvoorbeeld kende acht mannen- en negen vrouwenkloosters met samen 1100 religieuzen. Onder de bevolking ontstond gemor omdat ze een derde van de dure grond in beslag namen. En wat in handen kwam van het klooster, bleef onttrokken aan de maatschappelijke circulatie. Ook deze bron van ongenoegen gaat een rol spelen tijdens de Opstand en de Reformatie.

Kerkelijk waren er ernstige wantoestanden die om hervorming vroegen. De onkunde van priesters viel op. Zo is er sprake van een 'stoute paep' die ternauwernood het Onze Vader kan bidden, maar wel heel goed kan vleien en omkopen. Vaak kwam er van het verplichte celibaat niets terecht: een kwart van de priesters in Utrecht deelde het leven met een vrouw. Veel kloostergemeenschappen werden bedreigd met spoedig uitsterven. Maatschappelijk ontwikkelde zich de boekdrukkunst tot een grafische nijverheid van hoge kwaliteit. In de meeste Nederlandse steden was de schoolopleiding voortreffelijk. In veel literaire sociëteiten stonden lectuur en studie van de Bijbel op de agenda. Het hele geestelijke klimaat was een gunstige kweekbodem voor nieuwe ideeën. Aanvankelijk ging herleving van de studie van de klassieke oudheid samen met herontdekking van het evangelie. Maar het was vooral die herontdekking van het evangelie door Maarten Luther, de oorsprong van wat wij nu de 'Reformatie' noemen, die ook de samenleving ingrijpend veranderde. Bij hem ontstaat een nieuwe theologie in zijn concentratie op de genade van God, die voor het leven van alledag ook grote gevolgen gaat hebben.

Toch blijft het lastig om van één protestantse 'beweging' te spreken. Er waren verschillende trends en stromingen: bijbelse humanisten (erasmianen), lutheranen, zwinglianen, anabaptisten, spiritualisten, sacramentariërs en calvinisten.

Reactie

Een reactie hierop kon niet uitblijven. In 1519 werden in Leuven geschriften van Luther verbrand; ze kwamen allemaal op de index, de pauselijke lijst van verboden boeken. Op de rijksdag van Worms (1521) vaardigde Karel V een decreet tegen Luther uit, en als landheer van de Nederlanden verklaarde hij dit ook van kracht voor deze gewesten. In 1522 richtte hij naast de kerkelijke inquisitie een eigen inquisitie op. Inquisiteur Frans van der Hulst ging direct aan het werk. De eerste slachtoffers waren Hendrik Voes en Jan van Esschen, augustijner monniken, die de leer van hun Duitse ordebroeder Maarten Luther overnamen. Ze werden op de Grote Markt in Brussel levend verbrand. De 'plakkaten', de overheidsdecreten tegen de aanhangers van de 'nieuwe leer', werden steeds strenger, maar konden niet verhinderen dat het aantal aanhangers van de 'nieuwe leer' groeide. In het Noorden werden met bloedig geweld de wederdopers onderdrukt. Veel martelaren verloren het leven, onder wie ook 2000 dopers. Ongeveer 180.000 mensen (6% van de bevolking) vluchtten naar het buitenland.

Omstreeks 1540 kwam het Franssprekende Zuid-Nederland vooral met het calvinisme in aanraking. Pierre Brully, Calvijns opvolger in Straatsburg, kwam naar Doornik. Meer en meer werd Genève een kweekplaats van Franse en Waalse predikanten. Het onderwijs van Calvijn vond ingang en er ontstonden vele 'gemeenten onder het kruis'. In Antwerpen, in Doornik en in vele andere plaatsen ontplooiden ze in het geheim en onder schuilnamen een actief kerkelijk leven. Factor van belang was ook dat de kerkelijke organisatie groeide: kerkenraden met ouderlingen en diakenen en geordende erediensten met prediking, psalmgezing en gebeden. De kerkenraden werden in toenemende mate centra van verzet tegen het roomse gezag. Toen keizer Karel V in 1555 afstand deed van de regering en zijn zoon koning Filips II hem opvolgde, bracht dat geen mildere behandeling van de 'nieuwe leer'. Integendeel, de plakkaten werden vernieuwd, bevestigd en tot een eeuwig gebod gemaakt. Geschriften van Luther,

Calvijn en anderen mochten gewone burgers niet bezitten, lenen of kopen. Samenkomsten hierover waren verboden, aan ketters mocht geen onderdak worden geboden. Overtreders werden streng gestraft: mannen werden met het zwaard gedood, vrouwen levend begraven. Er dreigde een volwaardige burgeroorlog, die ook de trekken van een godsdienstoorlog had.

Marktplaats Valenciennes in de tijd dat De Brès ter dood werd gebracht

Het 'waarom' van deze belijdenis

Wat was nu de aanleiding om in deze omstandigheden de belijdenis op te stellen, te publiceren en op zo'n geheimzinnige manier aan de overheid aan te bieden? Het was duidelijk dat de inquisitie en de overheid reformatische gelovigen als politieke rebellen beschouwden, net als de wederdopers. Deze misvatting moest klip-en-klaar weersproken worden, naast de verantwoording van het geloof (1 Petr. 3:15!). Zo werden de politieke machthebbers opgeroepen tot een totaal ander beleid.

Maar we zouden ook kunnen vragen: had het niet voor de hand gelegen om daarvoor een reeds bestaande belijdenis te benutten, bijvoorbeeld de in 1559 in Frankrijk aangenomen 'Gallicana'? Het was wel een tijd waarin veel confessionele documenten ontstonden. Maar Calvijn had toch geadviseerd geen andere belijdenis dan de Franse aan te nemen? Bovendien werd in Doornik, dat tegen de Franse grens lag, Frans gesproken.

gaande was geweest. Al rond de eeuwwisseling had daar ene Jean Vitrier, een franciscaanse monnik, een reformatisch geluid laten horen, ook al werd hij al gauw door de Sorbonne in Parijs veroordeeld. In 1517, het jaar van de 95 stellingen van Luther, uitte Gaspard Fourrier openlijk zijn twijfel aan de echtheid van sommige relikwieën in de kathedraal van Doornik. En ten slotte was de stad in 1521 door Karel V ook nog bij verrassing veroverd; ze behoorde vanaf dat moment tot de Zuidelijke Nederlanden. Die politieke verandering had voor de stad ook ingrijpende gevolgen gehad. Er kwam een einde aan de invloed van de gilden op het stadsbestuur. De kloof tussen rijk en arm werd dieper. Economische vooruitgang bleef uit. In de kerk gaven aanstootgevende toestanden onder de geestelijken veel ergernis. Het was niet zo verwonderlijk dat in deze tijd van politieke, economische en religieuze onzekerheid de beweging van de Reformatie in Doornik van meet af veel weerklank vond. Velen vonden houvast in de prediking van het evangelie, en ondanks de strenge plakkaten ontstond

er een gereformeerde kerk. De eerste predikant was de Luxemburger Pierre Brully, opvolger van Calvijn in Straatsburg. Hij kwam midden september 1544 en zijn dienst was, hoewel met veel vrucht, van korte duur: vijf maanden later, op 19 februari 1545, werd hij al geëxecuteerd. Hetzelfde gold zijn opvolger, Quentin Thierry: hij eindigde zijn leven op de brandstapel binnen hetzelfde jaar, op 24 december 1545. Ook veel gemeenteleden kwamen om in het vuur. Maar hoe strenger de plakaten waren en hoe wreder de terechtstellingen, des te harder groeide de ontevredenheid. Filips II had zijn vader Karel V beloofd de ketterij voluit te blijven bestrijden en hield zich aan die belofte. Intussen bleef de verhouding met de Fransen gespannen. Daar had de plotselinge dood van Henri II in 1559 verwarring veroorzaakt. Zijn opvolger, de nog maar 15 jaar oude François II, stierf reeds een jaar later, tegen het einde van 1560, en werd opgevolgd door zijn jongere broer Karel IX. Ook kwam er, mee dankzij de leider van de hugenoten, Gaspard de Coligny (1512-1572), een zekere mate van godsdienstvrijheid. Er was dus voor Brussel alle reden om de grensplaats Doornik scherp in het oog te houden. Gaandeweg wilden veel protestanten ook meer dan samenkomsten in het geheim. Zo kreeg het protest tegen kerkelijke en wereldlijke overheden in Doornik publiek vorm op een heel bijzondere wijze: op 29 en 30 september 1561 trok een menigte al zingend door de straten

met de psalmen van Clément Marot en Theodorus Beza. Het Franstalige Doornik volgde daarmee het voorbeeld van de 'chanteries' op de Pré-aux-Clercs in Parijs in 1558. Toch ging met dit initiatief Robert du Four, een diaken van de gereformeerde kerk, regelrecht in tegen de opvattingen van de plaatselijke predikant De Brès, die een verklaard tegenstander van dit soort protestmarsen was. Waarom zou je de overheid uitdagen en vervolging over je afroepen? Toen de landvoogdes ervan hoorde, nam ze het hoog op en stuurde de drie eerder genoemde commissarissen om onderzoek te doen; die hadden hun intrek genomen in het kasteel van de stad.

Welnu, tegen de achtergrond van deze complexe politieke en sociale situatie wilde de auteur van de brieven en de belijdenis geen olie op het vuur gooien door zich ook nog eens met een *Franse* belijdenis te profileren. Hij nam het initiatief om met een eigen Nederlandse belijdenis de klachten van de gereformeerde protestanten aan de overheid voor te leggen. Hij verdedigde hen tegen de beschuldigingen van ketterij en oproer. Zij waren geen vrijbuitende nieuwlichters, maar wilden niet anders dan als gehoorzame burgers het oude geloof belijden. Ze verlangden ernaar dat er een einde aan hun lijden kwam om in vrijheid en vrede te leven naar het Woord van God alleen.

Volgende keer het vervolg.

Enige literatuur

L.A. van Langeraad, *Guido de Bray, zijn leven en werken. Bijdrage tot de geschiedenis van het Zuid-Nederlandsche Protestantisme*, Zierikzee, 1884.

E.M. Braekman, *Guy de Bres, sa vie*, Brussel, 1960.

M. te Velde (red.), *Confessies. Gereformeerde geloofsverantwoording in zestiende-eeuws Europa*, Heerenveen, 2009.

E.M. Braekman en E. de Boer (red.), *Guido de Brès, zijn leven, zijn belijden*, Utrecht, 2011.

H.J. Selderhuis (red.), *Handboek Nederlandse Kerkgeschiedenis*, Kampen, 2006.

J. Decavele, *De eerste protestanten in de Lage Landen*, Leuven/Zwolle, 2004.

Nader Bekeken – speciale abonnementen

Neem een proefabonnement op Nader Bekeken! U ontvangt het blad dan drie maanden voor maar € 5,-. Wilt u iemand een waardevol cadeau aanbieden? Denk dan eens aan een geschenkabonnement op Nader Bekeken. Het kost u slechts € 10,- en hij/zij ontvangt het blad dan een halfjaar lang!

Kijk op www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl of bel 0900-226 52 63 (€ 0,10 per minuut)

Een actueel boek over ons geloof

A.N. Hendriks
Gelezen

Al enige tijd wacht een fraai boek op aandacht in ons blad. We staan voor de opgave om ons algemeen christelijk geloof in rapport met onze moderne tijd opnieuw te verwoorden. Er is een rijke traditie wat betreft de leer, waarvan we in confessies en dogmatische handboeken de neerslag vinden.

Maar een nieuwe tijd vraagt in veel opzichten om andere woorden. Wat dit laatste betreft, heeft de gereformeerde theologie best wat in te halen. Ik heb begrepen dat men aan onze TU in Kampen daar oog voor heeft en probeert daar iets aan te doen.

Een belangrijke bijdrage daarin is het Handboek dat enige tijd geleden verscheen onder redactie van Alister McGrath en Jan Hoek. De eerste is hoogleraar historische theologie aan de Universiteit van Oxford, terwijl de tweede onder anderen als hoogleraar verbonden is aan de Protestantse Theologische Universiteit te Kampen en aan de Evangelische Theologische Faculteit te Leuven. Het Handboek behandelt in zes hoofdstukken de grote thema's van het christelijke geloof: God, Jezus Christus, onze verlossing, de kerk en de hoop die wij mogen hebben. Het doet dat met een team van auteurs (o.a. met medewerking van James I. Packer) en op een aansprekende en soms verrassend nieuwe

manier. Daarbij heeft het in de Nederlandse vertaling aan actualiteit nog gewonnen doordat professor Hoek steeds weer bij de verschillende hoofdstukken een link legt naar wat er in Nederland theologisch aan de orde is; en zo zorgt hij voor wat lokale kleur.

Het geloof

In het kader van deze korte bespreking kan ik slechts enkele dingen uit de rijke inhoud van dit Handboek noemen. John Stackhouse schrijft op heldere manier over de vraag: Wat is geloof? Hij laat zien dat volgens de Schrift 'vertrouwen' hier het sleutelwoord is dat onlosmakelijk verbonden is met 'doen'. Vertrouwen dat niet in daden wordt omgezet, is een holle frase. Al spraken de oude kerk en de Reformatie over 'de leer' van het geloof, nooit was het de bedoeling die leer te beperken tot een intellectuele overtuiging zonder diepe betrokkenheid. Daarin ging men in het spoor van Paulus en Jakobus, ook wanneer dezen elk

een eigen accent leggen.

De Bijbel kent geen 'goedkope genade': het christelijke geloof is geen geloof zonder werken. Het vertrouwen op God en zijn Woord leidt tot heiligheid, een heiligheid die niet alleen morele gehoorzaamheid inhoudt, maar ook een liturgische reactie in aanbidding.

Ons vertrouwen op God rust in de trouw die Hij heeft betoond. In de geschiedenis van Israël, maar vooral in de opstanding van Jezus Christus. Al blijven er vele vragen, bijvoorbeeld het probleem van het kwaad, God heeft ons redenen genoeg gegeven om te geloven en voor de toekomst Hem te vertrouwen.

Over de daden van God spreekt de heilige Schrift. Stackhouse breidt de inspiratie uit tot heel het proces waarin wij de Bijbel hebben gekregen. Dit proces stond onder supervisie van de Heilige Geest. Al beschikken wij niet over de originele handschriften en moeten wij het doen met kopieën van kopieën, we kunnen er (door de zorg van de Geest) van

uitgaan dat onze bijbels betrouwbaar zijn als het Woord van God. Ik teken aan dat ik dit laatste wel wat erg royaal van Stackhouse vind. De ene bijbelvertaling is de andere niet! De vragen die bijvoorbeeld bij de NBV te stellen zijn, onderstrepen dit. Graag geef ik door wat Hoek zegt tegenover de *literaire* benadering van het Oude Testament: 'Niet het verhaal maakt geschiedenis, maar de geschiedenis heeft het verhaal gemaakt. Wie zich terugtrekt uit de geschiedenis op het verhaal, past een onaanvaardbare reductie toe' (p. 39). Het komt mij voor dat wat Gerald Bray schrijft over het scheppingsverhaal in Genesis 1, zich moeilijk hiermee verdraagt: 'Volgens sommige christenen moet dit letterlijk worden opgenomen, maar de meesten zien het als een vereenvoudigde weergave van een langdurig en ingewikkeld proces' (p. 72).

Jezus

Peter Walker geeft een prachtig hoofdstuk over onze Redder. Hij laat zien hoe de vier evangeliën elk op een eigen manier over Jezus spreken en elkaar uiteindelijk aanvullen. We krijgen zo geen platte foto, maar 'een driedimensionaal portret van een echt persoon'. Walker meent dat een van de grootste verschillen tussen de synoptische evangeliën en dat van Johannes hierin bestaat: 'De synoptische evangeliën houden zich met opzet op de vlakke door wel aanwijzingen over Jezus' identiteit te geven, maar ook rekening te houden met de lezer die vanaf een afstand naar Hem kijkt. Johannes kon dat gewoonweg niet: zijn verhaal is dat van iemand die Jezus van dichtbij kende en zijn geheim nu aan de hele wereld bekend wil maken' (p. 149). Het lijkt me een te sterke contrastering. De synoptische evangeliën spreken mogelijk gedempter over Jezus' ware identiteit (Gods eigen Zoon!), maar ze getuigen er wel van! Walker benadrukt terecht dat we Jezus in de eerste plaats moeten verstaan tegen de achtergrond van het Oude Testament en in de context van het Palestijnse jodendom uit de eerste eeuw. We gaan dan beter begrijpen wat een verrassing het was dat de Messias Gods Zoon bleek te zijn en waarom Hij zo

sprak over het koninkrijk van God. Het doet goed dat Walker afrekenet met de fabel dat de oude kerk Jezus tot Gods Zoon gemaakt heeft. Het nieuwtestamentisch getuigenis is al heel vroeg opgeschreven en laat zien dat de apostelen van het allereerste begin verkondigen dat Jezus de Zoon van God is.

De kerk

Ik was benieuwd hoe er in dit Handboek over de kerk gehandeld wordt. Christopher Wright neemt dat voor zijn rekening. Ook hij schrijft een leerzaam ver-

haal. Merkwaardig is het dat hij de kerk als volk van God laat beginnen bij *Abraham*. Ik ben het meer eens met onze Catechismus die belijdt dat Christus zijn kerk vergadert 'van het begin van de wereld' (antw. 54). Er was reeds een volk van God vóórdat de Here met Abraham verderging! Fraai is het wanneer Wright vanuit Genesis de kerk typeert als een gemeenschap van zegening, geloof en gehoorzaamheid. 'Als gemeenschap ervaart zij Gods rijke *zegening* niet alleen, maar krijgt ook de opdracht om anderen tot zegen te zijn. Die gemeenschap leeft uit het *geloof* in de belofte van God en maakt dat geloof waar door praktische en soms opofferingsgezinde *gehoorzaamheid*' (p. 211). De christelijke kerk is niet in de plaats van Israël gekomen, maar ligt in het verlengde van Israël. Paulus bevestigt in

Romeinen 11 de doorgaande lijn van Israël naar de kerk: er is maar één olijfboom, één verbondsvolk dat God toebehoort in de hele geschiedenis. Metaforen als 'kudde' en 'lichaam' en ook eigenschappen als 'heilig' en 'uitverkoren' slaan niet alleen op de 'algemene' kerk, maar evenzeer op de plaatselijke gemeente. We mogen van een 'onzichtbare' kerk spreken wanneer we dat maar zorgvuldig doen: God alleen kent de zijnen. Hij alleen weet wie er werkelijk bij de kerk horen. Maar deze 'onzichtbare' kerk is niet de enige echte kerk. Het Nieuwe Testament bedoelt met 'kerk' daarvoor te vaak gewoon de plaatselijke gemeente. Als het gaat over het *herkennen* van 'de ware kerk', noemt Wright het erkennen van de Drie-eenheid, Jezus als Heer en Christus, de viering van doop en avondmaal, en het missionaire. Ik miste hier de bediening van de tucht, die mijns inziens ook een wezenlijk kenmerk van de kerk is.

Ten slotte

Ik moest veel laten liggen. Maar wat ik noemde, wil uitnodigen om dit Handboek te lezen. Het is laagdrempelig, zonder oppervlakkig te worden. Graag had ik een apart hoofdstuk gezien over het *verbond*, dat helaas in prediking en evangelische geloofsbeleving al minder aandacht krijgt. Ik raad predikanten met name aan dit boek door te werken, ze kunnen er veel aan hebben voor de catechismusprediking. De hoofdsom van de christelijke leer wordt weer eens op een frisse manier uiteengezet, terwijl moderne dwalingen en stromingen ter sprake komen. Een bloemlezing van christelijk gedachtegoed uit de kerkgeschiedenis, een Begrippenlijst en prachtige illustraties verrijken het geheel. Wie kritisch-sympathetisch leest, kan veel bijleren!

N.a.v.: Alister McGrath en Jan Hoek (red.), *Handboek Christelijk Geloof*, Boekencentrum, Zoetermeer, 2008, ISBN 978 90 239 2232 2, 352 pag., prijs € 34,50

Gevangen om het evangelie

Kwam de 'Stichting Heruitgave Werken Guido de Brès' in 2009 met een heruitgave van de Nederlandse Geloofsbelijdenis, in 2010 verschenen twee nieuwe uitgaven.

Gevangen om het evangelie beschrijft het verblijf van De Brès in de gevangenissen en de gesprekken die hij daar voerde. Het geeft inzicht in het einde van zijn leven. Het andere boek, *Het wapen van het christelijk geloof*, betreft de eerste publicatie van zijn hand.

Over beide boeken wil ik graag iets vertellen. Maar eerst nog iets over de eerste uitgave van de Stichting.

De Nederlandse Geloofsbelijdenis

Als eerste uitgave van de Stichting kwam in 2009 *De Nederlandse Geloofsbelijdenis* uit. Eigenlijk was het tijdstip van uitgave aan de vroege kant. Pas dit jaar, 2011, is het 450 jaar geleden dat de Nederlandse Geloofsbelijdenis voor het eerst uitkwam. En nog steeds, na vieren-

halve eeuw, is die belijdenis een van de drie formulieren van eenheid. Ook de gereformeerde gelovigen van vandaag brengen in deze belijdenis hun geloof, de leer van de heilige Schrift, kort onder woorden. Gekozen is voor de tekst die vastgesteld is door de Synode van Dordrecht 1618-1619, maar dan in nieuwe spelling. Omdat het boekje toch echt 450 jaar oud is, is in deze jubileumuitgave de belijdenis wijselijk voorzien van korte kanttekeningen. En omdat de belijdenis op Gods Woord is gegrond, was het eveneens een goede greep om de confessie te voorzien van de uitgeschreven bewijsteksten - men koos daarbij voor de Statenvertaling. En voor wie iets wil lezen over Guido de Brès, de opsteller van de belijdenis: aan de tekst van de belijdenis gaat een korte beschrijving van de tijd en van het leven en werk van Guido de Brès vooraf.

De jubileumuitgave biedt nog meer. Er is een Nederlandse vertaling toegevoegd van Franse brieven, namelijk de brief aan koning Filips II, de brief aan de lagere overheden, en de twee ontroerende brieven die De Brès tijdens zijn gevangenschap schreef aan zijn moeder en aan zijn vrouw. De Stichting verzorgde een waardevolle uitgave.

Het wapen van het christelijk geloof

Was de Nederlandse Geloofsbelijdenis het meest invloedrijke geschrift van Guido de Brès, *Het wapen van het christelijk geloof* was zijn eerste boekpublicatie.

Guido werd geboren in 1522 als de jongste in het gezin van wolverter Jean de Brès. Hij leerde het ambacht van glasschilder. Op vijftientigjarige leeftijd ging hij over naar de Reformatie. Een jaar later al vluchtte hij als balling naar Engeland. Het is aannemelijk dat Guido, gezegend met een gezond verstand en

een goed geheugen, de tijd van zijn balingschap uitgebuit heeft met de studie van de theologie. De kunstzinnige glaszilder werd een bekwaam theoloog. Na zijn terugkeer naar het vaderland trad hij op als rondreizend prediker. In die tijd (1555) – De Brès is dan 23 jaar oud – verscheen zijn boek: *Het wapen van het christelijk geloof* (*Le baston de la foy chrestienne*). Voor zover bekend was dat het eerste boek dat Plantijn in Antwerpen in het geheim drukte. Het was een reactie op *Het schild van het geloof* (*Le bouclier de la foy*), het bekendste en meest succesrijke geschrift van de roomse apologete en polemicus Nicole Greinier, kanunnik van St. Victor. Met een schat aan bijbelteksten en citaten van kerkvaders en concilies verdedigde De Brès de gereformeerde leer en verschaftte hij aan zijn eenvoudige geloofsgenoten het nodige geestelijke wapentuig (*baston d'arme*). Toch blijft zijn eerste doel de gemeente te bemoedigen en te vertroosten.

De vertaalsters van dit boek, drs. E.W. Karels-Boonzaaier en drs. A. Schimmel-Boonzaaier, geven aan 'brontaalgericht', dat wil zeggen zo veel mogelijk letterlijk, vertaald te hebben, en dat op verzoek van de Stichting. Schreef de Stichting bij dit boek een 'voorwoord' en gaven de vertalers een 'verantwoording'. De Brès opent zijn boek met een brief aan de gemeente en legt uit wat de bedoeling ervan is. 'Ik weet van de oorlog en de strijd die u dagelijks voert om de ware en zuivere christelijke leer van de oude en ware Kerk van God te handhaven en te bewaren tegenover tal van verwaande en misleidende geesten die zich op valse gronden bedekken met en beroemen op de naam en titel van de oude Kerk en de kerkleraars. Daarom, mijn zeer geliefden, heb ik dit boek, getiteld *Het wapen van het christelijk geloof*, waarvan de inhoud is verzameld en samengesteld uit de boeken van oude leraars der kerk, van concilies en verscheidene auteurs, gaarne aan u willen opdragen.' Het boek eindigt met een index van de voornaamste onderwerpen en belangrijke uitspraken die De Brès' boek bevat. De vertalers zijn uitgegaan van de tekst van de herziene en vermeerderde uitgave van 1565.

Er is lange tijd strijd geweest over de vraag of *Le baston de la foy* wel in het Nederlands vertaald was (zie mijn 'Introductie' in: Te Velde [red.], *Confessies, Gereformeerde geloofsverantwoording in zestiende-eeuws Europa*, Heerenveen, 2009, p. 442 nt. 18). Nu deelt A.L.E. Verheyden in zijn *Het Brugsche Martyrologium* (Brussel, z.j. [1944], p. 40) mee dat uit de verhoren van Karel de Coninck blijkt dat deze het boek vertaald had. Maar vertalen is niet hetzelfde als drukken en uitgeven, en tot nu toe heeft nog niemand een vertaald en uitgegeven exemplaar gevonden. We mogen er dus wel van uitgaan dat met deze vertaling van *Het wapen van het christelijk geloof* dit boek voor het eerst én vertaald én gedrukt én uitgegeven is. Een prachtig novum, dat ervoor zorgt dat velen De Brès' eerste publicatie in het Nederlands kunnen raadplegen. Met deze uitgave is de Stichting en zijn alle toekomstige lezers van het boek van harte geluk te wensen. We kunnen hier op ontdekkingsreis in het brongebied van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Gevangen om het evangelie

De 'Stichting Heruitgave Werken Guido de Brès' verzorgde in 2010 nog een tweede uitgave: *Gevangen om het evangelie*. Dit boek laat iets zien van het laatste deel van het leven van Guido de Brès. Toen er in augustus 1566 een publieke doorbraak van de Reformatie leek te komen, keerde de op dat moment in ballingschap levende De Brès terug en werd predikant in Valenciennes samen met Pérégrin de la Grange. Juist in diezelfde

maand brak in Valenciennes de beeldenstorm uit. Dat betekende nieuwe vrijheid: de predikanten hoefden geen hagenpreken meer te houden, maar konden voorgaan in de kerkgebouwen. Maar Guido de Brès bleef nuchter en waakzaam. Hij wist dat het Woord van God evengoed buiten de stad als erbinen te horen was. En de reactie van de landvoogdes gaf hem gelijk. Zij wilde een garnizoen in de stad legeren, want onrust in de stad zo vlak bij Frankrijk vormde een risico. Maar toen de stad weigerde, werd zij belegerd en ingenomen. En bij hun vluchtpoging werden beide predikanten aangehouden en gevangengezet in het kasteel van Doornik.

Gevangen om het evangelie geeft ons nu een kijkje in het persoonlijk leven van Guido de Brès. Hoe was zijn verblijf in die tijd in de gevangenis en hoe heeft hij het allemaal beleefd? De Brès laat zich in zijn hart kijken. Niet alleen in de theologische disputen, bijvoorbeeld met François Richardot, bisschop van Atrecht, maar vooral in zijn brieven aan de gemeente te Valenciennes, en die aan zijn vrouw en zijn moeder. Debat en brieven getuigen van zijn standvastigheid in het geloof. De Brès laat zich kennen als een trouw herder en leraar, die zelf leeft in de vrees van God. In dat geloof leefde hij en stierf hij. Indrukwekkend is het als we lezen hoe hij daar zit in een donker hol, geketend vlak bij de uitwerpselen van anderen, en dan schrijft: 'Maar God bewijst me de genade dat ik alles vrolijk onderga en verdraag, als ik bedenken dat het voor Jezus Christus is, en voor zijn heilig woord.'

Gevangen om het evangelie is een vertaling van het boek dat Jean Crespin in 1568, een jaar na de dood van De Brès, uitgaf onder de titel *Procédures tenues à l'endroit de ceux de la religion de Pais Bas*. Gedeelten van dit boek werden al eerder vertaald en opgenomen in de *Historie der martelaren* van Adriaan van Haemstede. Waardevol is de opname van enkele kleinere geschriften van De Brès. Allereerst het *Gebed tot de Heere* (*Oraison au Seigneur*). Al blijkt er twijfel aan het auteurschap van De Brès, dit gebed vertoont

overeenkomst met de aanbevelingsbrief van *La Racine*, het boek dat De Brès schreef tegen de doperse dwalingen. De volledige titel luidt in het Nederlands: 'Gebed tot de Heere, bevattende de verzuchtingen en klachten van de arme gelovigen, verstrooid in de Nederlanden, in Brabant, Vlaanderen, Artesië, Henegouwen en andere streken; uitgeteerd van verlangen naar de prediking van het Evangelie en de zuivere bediening van de sacramenten des Heeren.'

leren er de politieke standpunten van De Brès in kennen.

Stichting Heruitgave Werken Guido de Brès

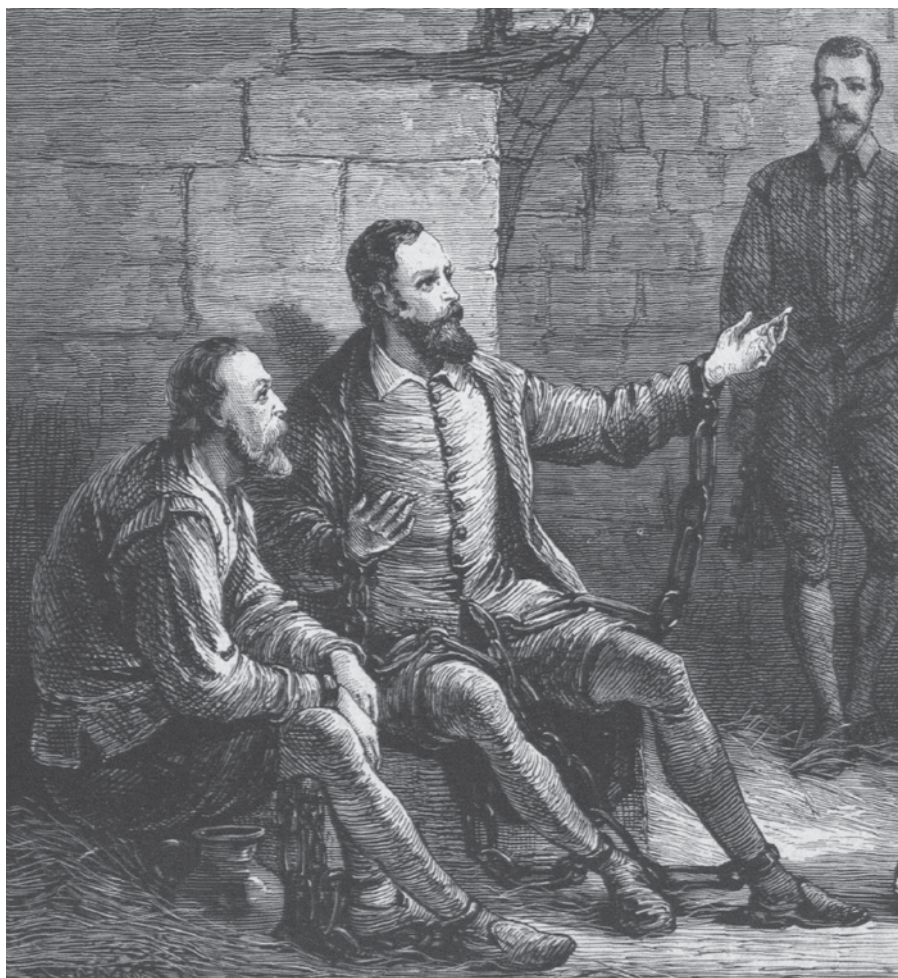
Het doel van deze stichting is om de werken van Guido de Brès vanwege hun rijke inhoud meer bekendheid te geven in het Nederlands. In de zuidelijke Nederlanden werd in die tijd Frans gesproken en bovendien is veel materi-

God heeft deze aanpak niets ingeboet aan actualiteit. En daarom zijn beide boeken met veel vrucht te gebruiken, persoonlijk, maar zeker ook voor huiskring of vereniging.

N.a.v.: Guido de Brès, *Het wapen van het christelijk geloof*, geschikt om weerstand te bieden aan de vijanden van het Evangelie, waardoor we ook de oudheid van ons geloof en van de ware Kerk kunnen leren kennen. Verzameld uit de Heilige Schrift en uit de boeken van de kerkleeraars, de concilies en verscheidene andere auteurs, vertaald uit het Frans naar de herziene en opnieuw vermeerderde uitgave van Thomas Courteau 1565, Koster, Barneveld, 2009 (Stichting Heruitgave Werken Guido de Brès), ISBN 978-90-5551-557-8, 346 pag., prijs € 27,90

En: Guido de Brès, *Gevangen om het Evangelie*, het verblijf van Guido de Brès in de gevangenis en de gesprekken die hij daar voerde, Koster, Barneveld, 2010 (Stichting Heruitgave Werken Guido de Brès), ISBN 978-90-5551-574-5, 215 pag., prijs € 15,90

Het adres van de stichting is:
Ambachtsherenweg 18,
3264 SE Nieuw-Beijerland;
email: st.gdb@kliksafe.nl

De Brès en De la Grange in de gevangenis

In 1566 verscheen een *Korte verklaring over de zaak van de burgers van Valenciennes*. Een jaar later het *Verzoekschrift en bezwaarschrift van de leden van de gereformeerde kerk van Valenciennes*. Ook deze beide documenten zijn opgenomen in *Gevangen om het evangelie*. Ze werden destijds aangeboden aan de overheid met het verzoek om hulp. Van opstandigheid tegen de overheid is geen sprake, het evangelie leert juist om gehoorzaam te zijn aan de overheid. Het boek eindigt met de weergave van enkele politieke ondervragingen. We

aal erg zeldzaam. Het uiteindelijke doel is om het hele oeuvre van De Brès in het Nederlands uit te geven. Met de uitgave van *Het wapen van het christelijke geloof* en *Gevangen om het evangelie* is een stevige stap voorwaarts gezet. De stichting heeft op een fraaie wijze acte de présence gegeven. Te midden van roomse en doperse dwaling onderzocht De Brès de Bijbel en de historie, en wees toen vol overtuiging schriftgetrouw koers. Gehoorzaam aan Gods evangelie tot aan de marteldood. Vanwege de focus op het Woord van

Genealogie

Er wroetten landarbeiders in je grond
 met aardenagels, stijf bezwete broeken
 en veel drammerige regen. Er stonden
 vrouwen met gedoodverfd aangezicht,
 te wijd van rokken en wellevendheid,
 er waren huwelijken waarin waardig
 werd gezwegen, er was een god alom
 van wie ze alles kregen: licht, lijden en
 een boterham, er waren kinderen die
 kwamen en nog zonder taal weer stierven.
 Alleen hun namen gingen door en door en
 door en ergens iets misschien van wat er
 boog in hun gewrichten.

Joke van Leeuwen (1952)

Uit: Grijp de dag aan, 2010

Voor velen geldt: wanneer je graaft in je voorgeslacht, doe-
 men er geen kastelen op, maar landarbeidershuisjes.
 De dichteres beschrijft die wereld van zwoegen, geloven en
 kindersterfte.

Ze schrijft *god* met een kleine letter. Veelzeggend?
 Haar voorouders zullen God gediend hebben en geloofd.
 Wat bleef van hen over? Alleen hun namen en misschien
 iets genetisch.
 Het gedicht bepaalt ons bij wie wij zijn in de lijn der
 geslachten.

Als ik denk aan mijn voorgeslacht, komt steeds weer Gods
 trouw bovendrijven.
 Dat wens ik ieder toe.

Nederland in de ogen van buitenlanders

G.J. Schutte

Persrevue

Christus vergadert zijn kerk wereldwijd. Dat geloven we. Tijdens buitenlandse vakanties ervaren we er soms iets van. Als Gereformeerde Kerken hebben we ook tal van internationale contacten. Maar als we weer thuis zijn, gaat onze aandacht toch vooral uit naar het christelijk leven in eigen land en omgeving. Daar hebben we de handen vaak al vol aan.

Het was dan ook een mooi initiatief van het *Reformatorisch Dagblad* om in een serie artikelen christenen uit het buitenland te laten reflecteren op hun ervaringen met Nederland. Dan blijkt een baptistenpredikant uit Bulgarije nog steeds dankbaar te zijn voor de bijbeltransporten uit Nederland ten tijde van de communistische overheersing. In zijn ogen is Nederland het land van de ongekende vrijheden voor christenen. Een oudere baptist uit Engeland valt de toenemende wereldgelijkvormigheid onder reformatorische (en gereformeerde?) christenen in Nederland op. En een jonge Roemeense vrouw, Maria van Oost-Mitocaru, die in Nederland studeerde en nu docente Engels aan een reformatorisch college is, moest vooral wennen aan de grote cultuurverschillen tussen christenen in haar land en in Nederland. Zij ontmoette in Nederland tot haar verbazing echte christenen die toch drinken en roken, iets wat in Roemenië alleen 'schijnchristenen' doen:

Nederlandse cultuur

Mijn visie op Nederlandse christenen is ingrijpend veranderd sinds ik ze voor het eerst ontmoette. Ik ging ze aanvaarden als echte christenen, ondanks hun drinken en roken. Dat was niet gemakkelijk en ik had veel vragen over hun levensstijl, hun geloofsovertuigingen, kerkelijke tradities, over alles. Ik herinner mij nog een van de

eerste keren dat ik op zondag een kerkdienst bezocht. Ik zag een aantal banken leeg blijven voor in de kerk en ik vroeg mij af waarom niemand daar ging zitten, ook al werd de kerk steeds voller. Wellicht waren ze voor het koor, dacht ik. Ik wachtte geduldig op het begin van de dienst en merkte hoe de deur voorin

openging, precies op het moment dat het orgel ophield. Een rij mensen in donkere pakken kwam binnen marcheren. Ze gingen in de lege banken zitten. Ik vroeg me af waarom ze dat deden, want ze leken niet het koor te zijn. (...) Waarom moeten deze mensen zo'n scheiding aanbrengen tussen henzelf en de gemeente? We wor-

den geacht allemaal gelijk te zijn, maar toch laten zij duidelijk zien dat zij niet zijn zoals wij. Ik vond dit moeilijk te begrijpen, en vind dat nog steeds, maar raak er nu meer aan gewend. Ik zie het als een verschil in taken in plaats van als een verschil in waarde tussen christenen.

leren kennen door de vertaalde werken van Kuyper, Bavinck, Schilder en Dooyeweerd:

Wat mij het eerst opviel was het kerkelijke leven. Nederlanders zijn trouw aan overgeleverde tradities. In zekere zin zit-

het laatste wordt vaak het kind met het badwater weggegooid. Dan blijft er niets over dan de mode van de dag. Het 'bewaren van het pand' moet samengaan met het renoveren ervan, anders valt de boel vroeg of laat uit elkaar. Renoveren is tegelijkertijd ook: niet platgooien en helemaal opnieuw bouwen.

Een ander verschijnsel dat Alvarado opviel, was dat van de christelijke politiek.

Ik was eraan gewend om onder geloofsgenoten een onomwonden mening te mogen uitspreken, in ieder geval over Amerikaanse politiek. In Nederland ondervond ik dat dat juist hinderlijk was. Men behandelde mij alsof ik van een andere planeet kwam. Mij werd herhaaldelijk duidelijk gemaakt dat meningen zoals de mijne niet op prijs worden gesteld. De onmacht om fatsoenlijk om te gaan met 'afwijkende' meningen is volgens mij een erfenis van het typisch Nederlandse verschijnsel van de verzuiling. (...) Daarmee werden een groepsgevoel, een groepsidentiteit en een groepsmentaliteit gekweekt en opgelegd. Afwijkende meningen konden niet bestaan. Andere meningen hoorden bij andere zuilen. Binnen de zuil is slechts één mening toegestaan. Alles was dichtgetimmerd, 'for better or for worse'. Naar mijn mening is het hoog tijd dat die verzuilingsmentaliteit helemaal wordt achtergelaten. Die werkt namelijk nog steeds door. Dat blijkt vooral uit het onvermogen om met andersdenkenden om te gaan.

Vanuit een heel andere achtergrond keek ds. Josias Sanogo uit Burkina Faso naar Nederland. Hij bracht vorig jaar op uitnodiging van de stichting Woord en Daad een bezoek aan Nederland en bezocht toen verschillende Nederlandse kerken. Als Afrikaan was hij onder de indruk van de soms eeuwenoude Nederlandse kerkgebouwen. Opvallend vond hij daarin de preekstoel. Hij maakte een vergelijking van de voor ieder zichtbare voorganger met de positie van de priesters onder het oude verbond. Zij ontvingen als tussenpersonen Gods Woord om dat door te geven aan het volk Israël. Maar hij keek ook naar de kerkgangers: Bij

De conclusie van mevr. Van Oost was:

Ook al zullen er zijn die het ontkennen, er bestaat zoiets als een speciale Nederlandse christelijke cultuur waarin het niet gemakkelijk is om te integreren. Dit geeft een hoop oordelen over nieuwkomers, en andersom. De beste houding voor beide kanten is om de ander open te benaderen en beter te leren kennen, voordat je je oordeel geeft. Nieuwe christenen ontmoeten is echt een zegen. Je gaat nadenken over zaken waarover je met 'eigen' mensen nooit zou discussiëren en je krijgt zo de gelegenheid om God op een nieuwe manier te leren kennen.

Op eigenaardigheden van de Nederlandse cultuur stuitte ook de Amerikaan Ruben Alvarado. Hij werkt als schrijver en vertaler in Nederland en kwam er voor het eerst in 1989. Als vurig calvinist was hij erg benieuwd naar de Nederlandse geestelijke erfenis die hij had

ten ze eraan vastgeketend. Verandering, bij de tijd blijven, is voor velen van hen een uiterst hachelijk en moeizaam proces. Voor een Amerikaan is dit uiterst merkwaardig. In Amerika zijn verandering en modernisering een vanzelfsprekendheid die iedereen veronderstelt en verwacht. De vraag is niet of er verandering zal komen, maar wat voor verandering er komt. Het is de kunst om aan belangrijke, onderliggende principes trouw te blijven, terwijl men bezig is de adiafora, de dingen die voor verandering vatbaar zijn, om te vormen. Zo krijgen principes een verpakking die overeenkomt met de omliggende cultuur en de veranderende gewoontes die daar heersen. Zoals de apostel Paulus het uitdrukt: 'Voor allen ben ik alles geworden, om in ieder geval enigen te behouden' (1 Kor. 9:22). In Nederland proef ik dat er op een heel andere manier mee wordt omgegaan. Het zijn hier twee uitersten: of blijft alles bij de oude, of alles wordt omgegooid. Bij

Jongeren

Ik vind het van groot belang dat er jongeren in de kerk zitten. Mijn bediening in Burkina Faso richt zich grotendeels op hen. In dat licht vond ik het opvallend dat ik in sommige kerken weinig jonge mensen zag. Het riep bij mij een aantal vragen op: Waarom zitten zij niet in de kerk? Wat zegt dit over de toekomst van de kerk in Nederland? Wordt dit probleem onderkend en wat kan er worden gedaan om de jeugd weer naar de kerk te krijgen? (...) Een opvallend verschil betreft de liturgie. De melodieën zijn anders dan wij in Burkina Faso gewend zijn. Verder zingt men in de kerken die wij bezochten alleen maar psalmen. Dat geeft enerzijds herkenning. Het zijn immers Bijbelliederen bij uitstek. Tegelijkertijd verschilt de wijze van uitvoering sterk van wat bij ons gebruikelijk is. Bij ons is de liturgie een existentieel gebeuren waarbij iedereen betrokken is. Er wordt in de handen geklapt en gedanst, er is een muziekgroepje en ook zijn er vaak verschillende koren.

Wat ik verder opmerkelijk vond, was het feit dat de predikant alles regelt. Hij heeft de touwtjes in handen. Ik weet niet of ik hier een voorstander van ben. De predikant vervult zo weliswaar een priesterlijke rol, maar het gevaar dreigt dat de kerkdienst voor de gewone kerkganger consumptief van aard wordt.

Ds. Sanogo logeerde bij gezinnen in Soest. Ook daar viel hem iets op:

Ik heb goede herinneringen aan het Nederlandse familieleven. Wij bezochten heel wat gezinnen waar we samen een maaltijd gebruikten. In alle gezinnen werd voorafgaand aan het eten een gebed uitgesproken. Na de maaltijd werd er vaak een psalm gelezen en nog eens gebeden. Dergelijke gewoonten kennen wij in Burkina Faso niet. Ik vond het echter bijzonder inspirerend. Het stimuleert onder meer het proces van geestelijk volwassen worden van de kinderen. Ik prijs de Nederlandse christenen om deze traditie en wil ze op het hart binden hieraan vast te houden en het verder te verspreiden.

Maar zijn aandacht werd ook door iets anders getrokken:

In de contacten met vele Nederlandse christenen vroeg ik me wel af in hoeverre zij zich ervan bewust waren dat zij inwoners zijn van een land dat qua natuur zo mooi is. Dat brengt een grote verantwoordelijkheid met zich mee. Wij moeten er immers mee omgaan als rentmeesters. Helaas – en dat doet me groot verdriet – constateerde ik dat velen zich drukker maken om hun eigen gemak dan dat zij stilstaan bij de vraag hoe God wil dat we met Zijn schepping omgaan.

Licht en duisternis

Deze laatste constatering sluit goed aan bij de strekking van de reactie van dr. Paul Wells, decaan van de Faculté

Jean Calvin in Aix-en-Provence, Frankrijk. Door zijn vele contacten met Nederland en gereformeerde Nederlanders in het bijzonder heeft hij een scherpe kijk op de ontwikkelingen in ons land, die hij plaatst in het kader van de strijd tussen licht en duisternis:

Het huidige Nederland – aan de ene kant zijn er degenen die het licht van de gereformeerde traditie geërfd hebben en is er de vrijheid die het Evangelie bracht. Aan de andere kant zijn er degenen die denken dat het licht van weleer eigenlijk duisternis en onverdraagzaamheid was en die een vrijheid zonder grenzen willen. Er is een strijd gaande tussen het christelijke verleden en het moderne geseculariseerde humanisme.

De twee kanten van het huidige Nederland lijken weinig gemeenschappelijk te hebben. Je staat aan de ene kant of aan de andere. Er is de nodige vijandigheid tussen beide werelden. Deze vervreemding is niet alleen een voedingsbodem voor extreem rechtse politieke denkbeelden, maar ook voor allerlei alternatieve geestelijke stromingen.

De spanning tussen licht en duisternis komt op veel verschillende manieren naar voren. In christelijke gezinnen zet de jongere generatie zich af tegen de kerk en tradities. In de kerk hebben velen bedenkingen over anderen die men te behoudend of te progressief acht, met de vorming van belangengroepen als gevolg. De tweedeling is zelfs geografisch zichtbaar. De goddeloze steden in de Randstad

staan tegenover het platteland, waar je het gevoel kunt hebben dat de tijd stilstaat en waar je een moment kunt nemen om te bidden.

Sommige progressieve christelijke denkers hebben geprobeerd om compromissen te sluiten, maar komen daarmee in een niemandsland. Ze bewegen zich van het orthodoxe christelijke geloof naar het humanisme, of naar een paradoxaal geloof in een God die niet bestaat. Het klassieke voorbeeld is wellicht Harry Kui-

bazing naar deze ontwikkelingen. Hoe heeft dit alles kunnen ontstaan, hoe is de hedonistische tolerantie overheersend geworden op een schaal die zelfs binnen Europa verbazend is, in een land dat ooit een veilige haven was voor het christelijk geloof?

Dr. Wells noemt verschillende mogelijke oorzaken, zowel binnen kerk en theologie als daarbuiten. Maar daarmee is niet alles gezegd:

van wat ze bezitten.

In die strijd hebben Nederlandse christenen zich kranig geweerd – tenminste, dat is mijn indruk. Een grote betrokkenheid op zendingswerk van allerlei soort gepaard met een indrukwekkende vrijgevigheid is het beste antwoord op de afgoden van onze tijd. Wat blijft is het moeilijke deel: het goede nieuws brengen in de seculiere steden en samen optrekken met degenen die verdwaald zijn op de weg naar huis omdat het buiten zo donker is.

tert, die ooit tegen mij zei toen ik aan de Vrije Universiteit studeerde: 'Je academische werk is respectabel, maar je theologie niet.' Iedereen die dagelijks in twee verschillende werelden leeft, kent deze spanning van nabij. Bijvoorbeeld tussen een kerk waarin het geloofsleven en de eredienst vooral traditioneel bepaald zijn en de top van het zakenleven met zijn collectieve hypocrisie, of de neutraliteit van de geseculariseerde universiteit, of de relativistische ethiek van de medische wereld. Evenals vele Nederlanders kijk ik met ver-

Het antwoord zou kunnen liggen in het oude probleem van calvinisme en kapitalisme. God en de mammon zijn nooit goede vrienden geweest. De protestantse ethiek leidde tot grote welvaart en ondermijnde daarmee het geloof dat ze had voortgebracht. Het zijn geen atheïstische denkbeelden die mensen het geloof doen verliezen. Veel vaker is het de verleiding van het geld. De geneugten van ontspanning in het hier en nu maken God en het leven na dit leven irrelevant. Materialisme vervult het hart, verstikt het geestelijk leven en maakt mensen gevangenen

Privacy

De serie werd afgesloten door de Zuid-Koreaans dr. Tae Hyeon Park. Hij promoveerde in 2005 aan de Theologische Universiteit Apeldoorn en is nu predikant van de Korean Reformed Church in Amstelveen. Hij schreef over zijn eerste ervaringen met een Nederlandse kerk:

Op een zondag viel het mij op dat een gemeentelid al een tijd niet aanwezig was bij de diensten en ik vroeg aan de anderen waarom diegene er niet was. Zij

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

Dagelijks bestuur van de Stichting Woord en Wereld

Dr. ir. H.B. Driessen, voorzitter
Ds. H. Pathuis, secretaris
W.A. Dreschler, penningmeester

Redactie Nader Bekeken

Drs. J.W. van der Jagt, eindredactie
Dr. A. Bas
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. A.N. Hendriks
Ds. P.L. Storm
M.J.A. Zwikstra-de Weger

Redactiesecretariaat

Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel. 050 - 5344508
Mail: jkooistravis@home.nl

Medewerkers Nader Bekeken

Ds S.M. Alserda, Hoogkerk
Ds. J. Beekhuis, Amersfoort
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Ds. H. van den Berg, Berkel en Rodenrijs
Drs. L. Bezemer, Wezep
Drs. F.J. Bijzet, Brouwershaven
A.C. Breen, Armadale, WA
Drs. J.J. Burger, Axel
Ds. H. Drost, Rivne, Oekraïne
Drs. B.P. Hagens, Soest
Ds. M. Heemskerk, Nijkerk
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Drs. A. Kamer, Hoogland
Prof. J. Kamphuis, Ommen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
A. van Leeuwen, Papendrecht
Drs. H. van Leeuwen, Berkel en Rodenrijs
Ds. P. Niemeijer, Den Helder
Ds. R.Th. Pos, Rijsburg
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
Ds. M.H. Sliggers, Hoevelaken
G. Slings, Lelystad
J. Veenstra, Emmen
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Putten
Ds. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Waardhuizen

Vormgeving, prepress, fotografie:

Studio Bert Gort, Leek

Internet: www.woordenwereld.nl

Hier is een register op alle jaargangen beschikbaar

Druk: Koninklijke BDU Barneveld

CD: Nader Bekeken is ook op CD verkrijgbaar.

Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
postbus 131, 3850 AC Ermelo, tel. 0341-565 499

Opgave en vragen over abonnementen:

Abonnementen (nieuw, wijziging, beëindiging):

1. via internet:

www.woordenwereld.nl en www.bladenbox.nl, uitsluitend voor het opgeven van nieuwe abonnementen.
www.aboland.nl, voor alle overige wijzigingen

2. schriftelijk:

Abonnementenland, Postbus 20, 1910 AA Uitgeest

3. telefonisch:

0900-ABOLAND of 0900-226 52 63 (€ 0,10 p/m).

Abonnementsprijzen:

Nader Bekeken	33,00
Nader Bekeken + vier cahiers	65,00
Nader Bekeken studenten	15,50
Cahiers bij abonnement (per jaar)	36,00
Cahiers, losse verkoop	10,75

Bankrekening: 59.29.31.927 ABN/AMRO

Deze tarieven gelden bij machtigen (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving
geldt een opslag van € 2,-

Beëindiging abonnement:

Uitsluitend schriftelijk, 4 weken voor afloop van de abonnementsperiode.
ISSN 1380 - 3034

antwoordde dat zij het niet goed wisten. Daarop stelde ik voor om een keer langs te gaan bij diegene, of dat we hem konden ophalen om samen naar de kerkdienst te gaan. Ik kreeg te horen dat het geloof een persoonlijke kwestie is en daar hoor je je niet mee te bemoeien.

Dit antwoord was een grote schok voor mij. We zijn immers één lichaam in Christus en daarom is het goed om soms een medechristen aan te moedigen of terecht te wijzen. Persoonlijk heb ik geleerd dat dit niet alleen nuttig is, maar ook pure noodzaak. Het privéleven respecteren is een waardevolle en juiste norm in de maatschappij, en daar sluit ik me bij aan. Maar als Paulus zegt dat we één lichaam in Christus zijn en als dat waar is, is het toch vanzelfsprekend dat als één lid lijdt, het hele lichaam lijdt? Als je een beetje oog hebt voor het geloof van je medechristen, moet je een ontmoedigde medechristen ook moed inpraten.

Een kwestie die hier nauw mee te maken heeft, is het evangeliseren in Nederland. In mijn kerk was er natuurlijk ook een evangelisatiecomité dat actief met andere christelijke organisaties samenwerkte. Er wordt echter nooit aan de deur geëvangeliëerd, alleen de Jehova's getuigen doen dat. Ik vermoed dat Nederlandse kerken denken dat evangeliseren aan de deur de privacy van het persoonlijk geloof aantast. In Zuid-Korea gaat dat heel anders. Daar wordt niet alleen actief aan de deur geëvangeliëerd, maar ook op school, op het werk et cetera. Er wordt aan anderen een folder met het goede nieuws meegegeven.

Het verschil ligt mijns inziens bij de cultuur en de kerkgeschiedenis. Zuid-Korea heeft een relatief korte kerkgeschiedenis van 130 jaar in een boeddhistische cultuur, waardoor de drang naar het christelijk geloof sterk aanwezig is. Mede hierdoor is het perspectief op het evangeliseren en het vragen om naar de kerk te komen, erg levendig en vurig. Nederland heeft een kerkgeschiedenis van eeuwen

en de christelijke cultuur is diep geworteld in het leven. Daardoor is evangeliseren eerder een defensief tegen de secularisatie geworden. Uiteindelijk gaat het er echter niet om of het evangeliseren defensief of vurig is, maar is beslissend dat Jezus de opdracht aan ons heeft gegeven om het goede nieuws te verkondigen. Dit kan geen enkele kerk of christen vermijden.

Zeven christenen uit vier werelddelen hielden de Nederlandse kerken en christenen een spiegel voor. Natuurlijk zijn deze spiegels ook ingekleurd door de eigen cultuur en traditie. En de één heeft langer en breder rondgekeken in Nederland dan de ander. Maar dat neemt niet weg dat een blik in de verschillende spiegels tot nadenken kan stemmen. Medechristen uit andere culturen kunnen helpen de ogen te openen voor het verschil tussen wat hen en ons verbindt met de kerk van alle eeuwen, en wat bij hen en bij ons vooral cultureel bepaald is. Dat laatste kan zeker waardevol zijn, maar is juist als er in kerk en samenleving zo veel in verandering is, van een andere orde dan de inhoud van het algemeen ontwijfelbaar christelijk geloof.

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening 32.46 25.901 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering:
Ik legatee (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer.
Wij zijn een ANBI-instelling.

Onlangs verschenen:

cahier 90

L.W. de Graaff

Introductie in de moslimse ethiek

Hoe moet je je gedragen wanneer je in contact komt met moslims als burens of collega's?

Wat zijn de achtergronden van hun manier van leven?

Dit cahier is bedoeld de lezer te informeren over de regels waaraan moslims en moslima's zich moeten houden in het leven van elke dag.

Het boekje kan worden gezien als een introductie in de ethiek van de islam. Ethiek is de leer van goed en kwaad.

De auteur geeft hiervan een overzicht aan de hand van de Tien Geboden uit de Bijbel. Uit deze vergelijkende studie blijkt dat er op het eerste gezicht veel overeenstemming is tussen de christelijke en de islamitische ethiek. Bij nader onderzoek blijken evenwel de grote verschillen.

Bij dit alles steekt de auteur zijn eigen christelijke overtuiging niet onder stoelen en banken.

Drs. L.W. de Graaff (1948) is geboren en getogen in Hardinxveld-Giessendam. Hij was van 2005-2011 vice-voorzitter van de Stichting Evangelie & Moslims en is sinds 2000 als gastdocent islam verbonden aan de Academie Theologie te Zwolle.

**Verkrijgbaar via de boekhandel,
of bestel via www.woordenwereld.nl of www.bladenbox.nl
(look voor een abonnement)**